Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):	af S. Birket Smith.
Titel | Title:	Tobiæ komedie : et dansk skuespil fra tiden omkring 1660 : udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund
Alternativ titel | Alternative title:	Tobiae Komedie.
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kjøbenhavn : Thiele, 1887
Fysiske størrelse | Physical extent:	XVIII, 98 s.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

55,-263 8°

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130021542882

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

TOBIÆ KOMEDIE.

ET DANSK SKUESPIL

FRA TIDEN OMKRING 1600.

UDGIVET

FOR

UNIVERSITETS-JUBILÆETS DANSKE SAMFUND

AF

S. BIRKET SMITH.

KJØBENHAVN.

THIELES BOGTRYKKERI.

1887.

og endelig hele Komedien „De Mundo et Paupere“. Den nærmere Forklaring af, hvad det er, der har dannet Forbindelsen mellem Stykkerne, faar man dog først ved et Par Optegnelser, der findes foran Afskrifterne af Nabals Komedie og „De Mundo et Paupere“. Disse Optegnelser er nedskrevne med en og samme Haand, og den første lyder saaledes: „Exhibita est hæc comædia [ɔ: Nabal] Rhandrusiæ anno *τοῦ λόγου* 1607. Die 6. Maji. A Petro Theocaro scholæ Rectore.“ Den anden Optegnelse omfatter selve Titelen paa det paagjældende Stykke: „Comædia De Mundo Et Paupere, Anno 1607. die V. Majj Rhandrusiæ Cimbrorum exhibita A P. T. R. [ɔ: Petro Theocaro Randrusiensi] Ludimoderatore.“ Hertil knyttes yderligere følgende Bemærkninger: „Anno 1607., 1. die, videlicet 5. Maii, hæc Comædia exhibita; 2. d., videlicet 6. Maii, Com. Nabalis; 3. d., videlicet 7. Maii, Comædia antiqva Plavti, qvæ Aulularia dicitur. Cum chorejs vnic. D. declinatis, ludentibus Tubis & Buc[cinis], mimis jnter actus etc., cum vocalj Mu[sica][1]).“ Det kan endnu tilføjes, at den Haand, som har nedskrevet de foran gjengivne Optegnelser, og som andet Steds fra vides at være Peder Thøgersens egen[2]), rundt om i „De Mundo et Paupere“ har indført en Del Sceneanvisninger (mest med rødt Blæk), som uden al Tvivl staar i Forbindelse med den nævnte Opførelse af dette Skuespil. Men ved alt dette synes den Sammenhæng, der bestaar mellem de enkelte Stykker i Haandskriftet (maaske med Undtagelse af „Hecastus“), let at forklare. Haandskriftet har nemlig aabenbart været knyttet til Randers Skole, repræsenterer, som jeg allerede ved en tidligere Lej-

---

[1]) Foran Prologen er endnu skrevet med samme Haand: „Exhibita est hæc comædia anno *τοῦ λόγου* 1607. die V. Maji Rhandrusiæ.“

[2]) Se et Pastor Dr. H. Rørdam tilhørende Haandskrift, der indeholder Prøveskrifter af Folk, som i Biskop Jens Gjødesens Tid søgte Ansættelse som Præster og Lærere i Aarhus Stift (jvfr. Kirkehistor. Saml. 3. R. II, 738 flg., særlig S. 747).

lighed har ytret[1]), denne Skoles Skuespilrepertoire, særlig under Peder Thøgersens Rektorat, og Stykkerne er indførte i Haandskriftet af Folk, der har staaet i nær Berøring med Skolen, nærmest vel Disciple eller Hørere. Da jeg her i Korthed sammenfatter, hvad der af de almindeligere Forhold ved Haandskriftet kan have Betydning for mit snævrere Æmne, ønsker jeg ogsaa strax at udtale, at der i den Omstændighed, at Thøgersen har ladet to af de i Haandskriftet optagne Skuespil opføre i Aaret 1607, i og for sig ikke ligger noget Bevis for, at noget af disse Stykker, end sige noget af de andre, er forfattet eller bearbejdet af ham selv. For de fleste af Stykkernes Vedkommende er der da virkelig ogsaa Omstændigheder til Stede, som taler for, eller delvis endog gjør det sikkert, at de ikke er blevne til i Randers. Saaledes er Nabals Komedie en Bearbejdelse af et Skuespil med samme Navn af Schweizeren Rudolph Walther (Rodolphus Gualtherius)[2]). Af dette sidste vides der imidlertid allerede i anden Halvdel af det 16de Aarhundrede at have existeret en dansk Oversættelse ved Borgmester i Kolding Søren Kjær eller Skriver, hvilken Oversættelse bl. a. blev brugt ved en Opførelse af Stykket i Ribe Skole den 22. Juli 1578[3]), og da Oversætteren i sin Tid havde et vist Navn som Forfatter[4]), er der sikkert

---

[1]) Mit Skrift: De tre ældste danske Skuespil, S. 90, Anm. (jvfr. mine Studier paa det gamle d. Skuespils Omraade, S. 178, Anm. 2).

[2]) Se Nyerup og Rahbek's Bidrag til den d. Digtek. Historie II, 123 flg. Stykket er skrevet paa latin, men i Følge K. Goedeke: Grundriss z. Gesch. d. deutsch. Dichtung, 2. Aufl. II, 350, haves der en tysk Oversættelse deraf allerede fra 1559.

[3]) Se Peder Hegelund's Kalenderoptegnelser (i Hjelmstjerne's Samling) under den nævnte Dato. Stedet er trykt i Giessing's Jubel-Lærere III, 1, 69, og i Thorup's Histor. Efterretn. om Ribe Cathedralskole I, 1846, S. 83.

[4]) Om Søren Kjær's Forfattervirksomhed se især H. F. Rørdam: Brudstykker af et dansk-norsk Forfatterlexikon fra Tiden før 1660 (Særtryk af Personalhistor. Tidsskr. V—VI) S. 23—24.

større Sandsynlighed for, at den i vort Haandskrift indførte danske „Nabal“ er Søren Kjærs, end at den er en ny Oversættelse. Om Tobiæ Komedies Herkomst skal jeg siden tale nærmere, men foreløbig kan det siges, at det synes rimeligst, at Stykket er skrevet i Viborg. „Samsons Fængsel“ er, som det udtrykkelig angives, Hieronymus Justesen Ranch's bekjendte Stykke og stammer altsaa ogsaa fra Viborg. Hvorfra Mariæ Magdalenæ Komedie hidrører, er ubekjendt, men Oversættelsen af „Hecastus“ er uden Tvivl bleven til i Aarhus[1]). Der er da — fraregnet Mellemspillene — kun „De Mundo et Paupere“ tilbage, og der er ganske vist al Sandsynlighed for, at Oversættelsen eller Bearbejdelsen af dette Skuespil[2]) skriver sig fra Ran-

---

[1]) Se mine Bemærkninger herom i Danske Saml. 2. R. III, 255, Anm. 4 (Studier paa d. gamle d. Skuesp. Omr. S. 83, Anm. 2).

[2]) At Stykket i det væsentlige er en Oversættelse, derom kan der sikkert ikke være mindste Tvivl, skjønt man endnu ikke kjender Originalen (det er ikke, som J. Paludan formoder — Histor. Tidsskr. 5 R. II, 15 — J. Greff's Mundus, der har et ganske andet Indhold). Imidlertid er der i de i Stykket indlagte Bondescener en vis, rigtignok temmelig plump, Friskhed, som hæver dem frem i den ellers for det meste tarvelige Text, og som aabenbart tyder paa nogen Selvstændighed i Bearbejdelsen. At dog denne Selvstændighed maaske ikke engang strækker sig til Opfindelsen af Handlingen i hine Scener, derpaa turde mulig følgende Omstændighed tyde. I et Brev, som Professor ved Kjøbenhavns Universitet Jon Jakobsen Venusin $^{2}/_{7}$ 1602 skrev til en Præst paa Landet, bad han denne til Opførelsen af et Skuespil, som skulde finde Sted, vistnok i Anledning af den forestaaende Magisterpromotion, at laane sig Dragter til en Bondemand og dennes Hustru, og om den første hedder det i Brevet, at han i Stykket berøves sin Klædning („destituitur veste rustico“); se Rørdam: Aktstykker til Kbhvns. Univ. Hist., S. 522; jvfr. Kirkehistor. Saml. 3. R., I, 267). Dette minder saa paafaldende om Handlingen i Bondescenerne i „De Mundo et Paupere“, at man vanskelig kan værge sig mod den Tanke, at der her netop er Tale om dette Skuespil (eller i det mindste om hine

ders[1]). Men det er dermed ikke afgjort, at Peder Thøgersen — om hvis Forfattervirksomhed overhovedet intet vides — er Bearbejderen, skjønt der ganske vist heller ikke er noget, som bestemt modsiger det. Den Haand, hvormed Stykket er indført i Haandskriftet, er efter min Mening aldeles afgjort ikke Peder Thøgersens[2]), men dette betyder for saa vidt mindre med Hensyn til Spørgsmaalet om hans Forfatterskab, da der er enkelte Fejl i Afskriften, som synes at tyde paa, at denne er foretaget efter en andens Kladde[3]).

Scener, der vistnok ogsaa kan tænkes at have været benyttede i et andet Skuespil). Men da det ved den omtalte Lejlighed opførte Stykke ganske sikkert ikke har været dansk, men latinsk (eller tysk?), synes Brevets Hentydning til den nævnte Katastrofe, under Forudsætning af Antagelsens Rigtighed, at vise, at Handlingen i Bondescenerne ikke er opfunden af den danske Bearbejder. — Det kan i øvrigt bemærkes, at man i Christiern Pedersen's Jertegns-Postil, Sommerparten (Danske Skrifter, udg. af Brandt og Fenger, II, 25) finder en Historie, som aabenbart staar i Slægtskabsforhold til Hovedfabelen i „De Mundo et Paupere".

[1]) Jeg slutter dette af, at der to Gange i de i Stykket indlagte Bondescener nævnes en Lokalitet fra Omegnen af Randers (se Danske Saml. VI, 199 og 200). Man kunde maaske mene, at den Slags Stedbetegnelser ændredes efter de Steder, hvor Stykkerne hver Gang spilledes, men mig er der intet Exempel bekjendt paa, at dette skete.

[2]) Der er ganske vist nogen Lighed mellem Afskriverens Haand og Peder Thøgersens, saaledes som den bl. a. let findes mellem en Discipels og hans Lærers Haand, men der er ogsaa, som en omhyggelig Undersøgelse vil lære, meget bestemte og konstant forekommende Uligheder.

[3]) Paa den anden Side synes det dog ogsaa umiskjendeligt, at den, der har indført Stykket i Haandskriftet, af og til har gjort selvstændige Rettelser i den Kladde, han arbejdede efter. Jeg tør ikke afgjøre, om man ligeledes tør henføre til ham en aabenbart selvstændig Udarbejdelse af større Omfang, som forekommer i Slutningen af de før omtalte Bondescener. Der er her (efter Bondens første Replik i

Noget positivt Vidnesbyrd om, at han skulde være Stykkets Bearbejder, foreligger ikke, om det end af de mange med hans egen Haand indførte Sceneanvisninger maa være klart, at han i høj Grad har interesseret sig for og virket med ved dets Opførelse. Paa den anden Side er jo hans Navn det eneste, der overhovedet kan knyttes til „De Mundo et Paupere“, og der er for saa vidt intet i Vejen for, at Stykket ogsaa i Fremtiden — i hvert Fald til der kommer nye Oplysninger frem — bliver ved at gaa under dette Navn.

Idet jeg efter disse mere almindelige Bemærkninger om det Haandskrift, hvori Tobiæ Komedie indeholdes, gaar over til en nærmere Betragtning af dette Skuespil, maa jeg først omtale, at Stykket aabenbart ved en eller anden Lejlighed har været opført sammen med Terents's Heautontimorumenos, og at der i den Maade, hvorpaa det er indført i Haandskriftet, paa en ganske forunderlig Maade viser sig Mærker heraf. Umiddelbart efter Personlisten til Tobiæ Komedie følger nemlig „Prologus Heautontimorumeni ex Susanna P. Hegelundi“, hvilket vil sige Prologen til Peder Hegelunds bekjendte Skuespil, som — med Undtagelse af det midterste Parti — er brugt som dansk Prolog til Terents's Komedie. Derefter kommer saa „Prologus Lati-

---

Danske Saml. VI, 205) under Indførelsen ladet en ikke stor Plads aaben for en Replik af „Diabolus minimus“, eller vel snarere for et Par korte Replikker af ham og de andre optrædende. Men i Stedet for at blive staaende ved, hvad der i saa Henseende først var paatænkt, har man udvidet Texten til en hel Række Replikker og indført disse paa et særligt Blad, hvoraf de indtager over Halvdelen. Det er, som sagt, tydeligt, at disse Replikker væsentlig maa betragtes som en selvstændig Udarbejdelse, og man kunde efter Omstændighederne, og da de er skrevne med samme Haand som det øvrige, være tilbøjelig til at tillægge Afskriveren Æren for dem. Imidlertid tør jeg dog ikke udtale nogen endelig afgjørende Mening i saa Henseende.

nus", d. e. selve Terents's Prolog til Heautontimorumenos, kun med et indskudt Stykke, som har Hensyn til Stykkets Opførelse ved unge Mennesker. Derefter følger „Argumentum Latinum ex Terentio", hvilket Argumentum dog kun er angivet i Haandskriftet, men ikke nedskrevet. Derefter er indført „Danske Argument paa den latinske Leg", der ligeledes drejer sig om Heautontimorumenos; endelig kommer „Prologus i Tobiæ Leg" med „Argumentum", og derefter selve Tobiæ Komedie. — Som sagt, man maa slutte af denne Sammenstilling, at Tobiæ Komedie og Heautontimorumenos ved en eller anden Lejlighed har været opførte sammen, men selv om man vilde antage, at de havde været opførte paa én Dag — hvad der dog paa Grund af begge Stykkers Størrelse altid bliver noget misligt —, forstaar man vanskeligt, hvad Anledning der kan have været til saaledes at blande dem sammen i Afskriften. I Slutningen af Tobiæ Komedie findes intet tilsvarende; den der værende Epilog har udelukkende Hensyn til dette Stykke[1]).

Den gammel-testamentlige Fortælling om den gudfryktige Tobias og hans Søn — en venlig Familiehistorie, i hvilken dog hele Tiden overnaturlige Magter spiller ind — har uden Tvivl altid været en meget yndet Læsning. For vort eget Lands Vedkommende synes det i saa Henseende

---

[1]) Naar det om de umiddelbart efter Tobiæ Komedie afskrevne Mellemspil hedder: „I den latinske Leg blev indført trende Slags Ordener, som dandsendes fremginge", viser den nærmere Betegnelse, som findes ved et af disse Mellemspil, nemlig at det indførtes ved „Actus V. Scena VIII.", at der her er Tale om et andet Stykke end Terents's Heautontimorumenos, som kun har 5 Scener i 5te Akt. Af en „Epilogus paa den latinske Leg", som følger efter Mellemspillene, sees da ogsaa, hvilket Stykke der menes, idet der i denne Epilog nævnes en Del Personer af Terents's Eunuchus. Dette Stykke har ogsaa 8 Scener (i Samtidens Udgaver endog 9) i 5te Akt. Jvfr. ogsaa J. Paludan i Histor. Tidskr. 5. R. II, Anm. 3, som dog lader det henstaa som uvist, til hvilken af Terents's to Komedier Mellemspillene hører. [s. 14,

betegnende, at ganske kort efter, at Bibeloversættelsen af 1550 var udgivet, udkom der et særskilt Aftryk af Tobiæ Bog (1552). Men ogsaa til Skuespildigtning har Historien om de to Tobias'er meget hyppigt afgivet Stof. Det er ofte omtalt, hvorledes Luther sagde[1]), at der i Judiths Bog laa en god, alvorlig Tragedie, men at Tobiæ Bog gav „eine feine, liebliche, gottselige Comedie", og denne Udtalelse blev naturligvis ikke uden Virkning paa Skuespilforfatterne, baade i Tyskland og i andre Lande, hvor den lutherske Lære vandt Indgang. Imidlertid havde allerede længe i Forvejen Tobiæ Bog afgivet Æmne til forskjellige Middelalders-Skuespil, og ogsaa i romanske Lande: Spanien, Italien og Frankrig, foreligger der talrige Exempler paa nyere Dramatiseringer af dette Æmne[2]). Af alle disse dramatiske Bearbejdelser synes ingen at have vundet mere Bifald end en latinsk af Hollænderen Corn. de Schoon (Schonæus), der første Gang tryktes 1569 og derefter udkom i en Række Oplag og i Oversættelser paa forskjellige Sprog. Ogsaa paa dansk haves en Bearbejdelse af de Schoons Stykke, ved Erik Pontoppidan (1635)[3]), hvorimod den her udgivne Tobiæ Komedie ikke har noget med hint Skuespil at gjøre. Hvor vidt overhovedet vort Stykke er en Bearbejdelse af et fremmed dramatisk Arbejde eller ikke, har jeg ikke med

---

[1]) I sin Bibeloversættelse, Fortalen til Tobiæ Bog. At Luther var gunstigt stemt mod Opførelser af Skuespil ved Skolediscipler, er bekjendt nok; jvfr. bl. a. G. Ljunggren: Svenska Dramat intill Slutet af 17. Århundradet, S. 156, Anm. 19; K. Goedeke: Grundriss zur Gesch. d. deutsch. Dichtung. 2. Aufl. II, 330.

[2]) Se især Le Mistére du Viel Testament, publié avec introduction, notes et glossaire par le Baron James de Rothschild. T. 5, Indledningen. Det paagjældende Bind er ikke færdig trykt endnu, men Hr. E. Picot i Paris har vist mig den Velvilje at tilstille mig i Korrekturark det Afsnit af Indledningen, som omfatter Tobias.

[3]) Prøver af dette Stykke gives i Nyerup og Rahbek's Bidrag til d. d. Digtek. Hist. II, 160 flg.

fuldkommen Sikkerhed kunnet afgjøre. Vist er det dog, at jeg ikke har fundet noget Forbillede til det mellem de ikke ganske faa fremmede, særlig tyske, Skuespil om Tobias; jeg har undersøgt[1]), og om det end dermed ikke er ganske afgjort, at ikke et saadant Forbillede endnu lod sig finde, er der paa den anden Side i det danske Stykkes Sprogbehandling og Versifikation en vis naturlig Utvungenhed, som snarest turde tyde paa dets Originalitet, og som i hvert Fald ganske sikkert er Tegn paa en temmelig stor Selvstændighed i Behandlingen af enkelte Partier. Paa et Sted, hvor nogle Strofer af danske Folkeviser danner et fremtrædende Led i en af Narrens Replikker (S. 57), falder denne Selvstændighed særlig stærkt i Øjnene.

At komme ind paa en udførlig Analyse af Stykkets formelle Ejendommelighed er ikke min Hensigt. Meget af, hvad der kunde være at sige i saa Henseende, har jeg allerede sagt tidligere i Anledning af andre danske Skolekomedier, og at gjentage det her vilde formentlig være overflødigt. Som et i dramatisk Henseende virksomt Træk, der udmærker vort Skuespil frem for de andre Stykker om Tobias, som i det mindste jeg kjender, kan nævnes, at

---

[1]) Af fremmede, ikke-romanske Skuespil om Tobias har jeg (foruden de Schoon's Stykke) undersøgt følgende: den svenske „Tobiæ Comedia", som tillægges Olaus Petri, og som er udgivet paa ny af Manderström (Stockholm, 1849); Hans Sachs's Tobias (1533); H. Ackermann's (1539); B. Crusius's (1585); Joh. Ment's (1586); Thomas Schmid's (1578), som egentlig er en Bearbejdelse af et ældre Stykke af J. Wickram. Schmid's Tobias har været mig udlaant fra det kgl. Bibliothek i Berlin, Crusius's Tobias fra det kgl. offentlige Bibliothek i Dresden. Et Par andre tyske Skuespil om Tobias, som jeg ønskede at se, nemlig et af Th. Brunner (1569) og et af J. W. Rosenbach (1589), fandtes ikke paa noget af de nævnte to Bibliotheker. Et hidtil ukjendt Skuespil om Tobias af G. Rollenhagen (1576), som dog skal være en Bearbejdelse af Th. Brunner's ovenfor nævnte Stykke, findes i Følge Centralblatt f. Bibliothekswesen 1885, S. 501, i privat Eje i Dresden.

Forfatteren, i Stedet for blot at omtale de syv uheldige Brudgomme som dræbte af Djævelen, bringer de tre sidste af dem paa Scenen og lader Tilskuerne selv være Vidner til deres Bejlen og deres Død. Der tilføres herved den bibelske Fabel nogle nye Handlingsmomenter, som den stærkt trængte til, og der gives Anledning til en Karakteristik af de paagjældende Bejlere, som Forfatteren heller ikke har ladet ubenyttet, om han end ikke paa dette Punkt gaar meget dybt. Mere lykket er Karakteristiken af de to Djævle, der optræder i Stykket, og Forfatterens Forsøg paa at individualisere disse Skikkelser, af hvilke den ene, „Bryllupstrolden" Misogamus, i det hele er holdt i en lavere Stil, gjør dem til de interessanteste af de Djævlefremstillinger, som vort ældre Skuespil overhovedet har overleveret os. Hvad jeg her har for Øje, er dog — skjønt ogsaa Misogamus har et Par Replikker, i hvilke hans cyniske Frækhed og Plumphed, ikke mindre end hans Fejghed, ret heldigt er betegnet — nærmest de Scener i 4. Akt, hvor Asmodeus bereder sig til at angribe den unge Tobias og derefter overvældes og bindes af Rafael. Som jeg ved en tidligere Lejlighed har sagt[1]): hele den Række af vexlende Sindsbevægelser, som Nederlaget fremkalder hos ham, lige fra den første burleske Forskrækkelse over Røgen af det brændte Fiskehjærte til det hævnfnysende Raseri efter Rafaels Bortgang, er af Forfatteren anskuet med virkelig Dygtighed og Sjælekundskab, og om end Udtrykket ikke altid giver, hvad man føler at Forfatteren har villet give: et Billede af den paa én Gang hovmodige og trædske Aand, som i afmægtig Trods vaander sig under Aaget, er der dog i det mindste enkelte Steder, hvor Replikken faar en for hin Tid ikke almindelig Kraft og Sandhed. Hvad der gjælder om Djævelen i Stykket, gjælder for en Del ogsaa

---

[1]) Danske Saml. 2. R. III, 272 (Studier paa det gamle d. Skuespils Omraade, S. 101). Jeg har i øvrigt paa det anførte Sted givet en udførligere Analyse af Djævlefremstillingen i vort Skuespil.

om Narren. Skjønt meget af, hvad han siger, kun er tarveligt, har han dog et Par Replikker og navnlig én større Replik (i 4. Akts 3. Scene, nærvær. Udg. S. 56—58), hvor det satiriske Lune og den med Reflexion blandede Kaadhed, som skulde være betegnende for denne Figur, baade i sig selv har en ægtere Farve, end hvad vi ellers finder af denne Art i vore gamle Skuespil, og hvor den hele Ytringsform og ikke mindst den Brug, der gjøres af Folkevisen[1]), stærkt minder om den Nar, vi kjender fra mere udviklede Literaturer, særlig fra det engelske Drama. — Til det anførte kan endnu føjes, at medens Diktionen i Stykket, som allerede antydet, i det hele er forholdsvis let og utvungen, hæver Tonen sig paa enkelte Steder til en vis Varme og Hjærtelighed, medens paa andre Steder, særlig i de Formaninger, Forældrene retter til deres Børn, Udtrykket faar en ikke almindelig Fynd. Et i alt maa Tobiæ Komedie ubetinget regnes blandt de mærkeligere af vor ældre dramatiske Literaturs Frembringelser.

Skjønt der ikke foreligger nogen umiddelbar Oplysning om Stykkets Tilblivelsestid, lader denne sig i de store Træk bestemme uden Vanskelighed. Stykkets hele sproglige og dramatiske Form gjør det sikkert, at det ikke kan være ældre end fra Slutningen af det 16. Aarhundrede, og paa den anden Side er det utvivlsomt skrevet en Tid lang før den 5. Maj 1607, den Dato, der betegner Opførelsen af det i samme Haandskrift indførte Skuespil „De Mundo et Paupere“[2]). Thi, som det bestemt synes at maatte sluttes af de mange med Peder Thøgersens Haand indførte

---

[1]) De Visestumper, Narren synger, er tagne af virkelige Folkeviser, som var vel kjendte i Forvejen; jvfr. bl. a. Nyerup og Rahbek's Udv. danske Viser fra Middelalderen III, 98, og IV, 247; Sv. Grundtvig: Danmarks gamle Folkeviser IV, 358—61. I øvrigt forefindes ogsaa ellers hist og her — baade i Narrens og andres Replikker — ligesom en svag Gjenklang af Folkevisetonen.

[2]) Se foran S. II.

Sceneanvisninger i Afskriften af „De Mundo et Paupere“, selve denne Afskrift har ligget til Grund for og er altsaa ældre end den nævnte Opførelse, og dette sidste maa da i endnu højere Grad gjælde om Tobiæ Komedie, der er indført i Haandskriftet langt tidligere [1]). Det kan altsaa i Korthed siges, at Stykket maa være skrevet i Tiden omkring Aar 1600. Vanskeligere er det at komme til en sikker Afgjørelse af, hvem der er Stykkets Forfatter eller — eventuelt — dets danske Bearbejder. Ved Drøftelsen af dette Spørgsmaal er der en Række forskjellige Momenter, som maa tages med i Betragtningen. Allerførst kan det bemærkes, at man ved en omhyggelig Gjennemlæsning af „De Mundo et Paupere“ finder en paafaldende Overensstemmelse mellem Partier i dette Stykke og Partier i Tobiæ Komedie. Saaledes gjenfindes Prologen i Tobiæ Komedie og saa meget af „Argumentum“, som ikke netop angaar selve Stykkets Indhold, med kun ubetydelige Ændringer som Prolog til „De M. et P.“, og noget ganske lignende gjælder om Epilogen og „Floriger“'s Henvendelse til Tilskuerne i det første Stykke, der væsentlig gjenfindes i de tilsvarende Partier af det andet. Det kan strax fremhæves, at det af den Maade, hvorpaa Gjengivelsen finder Sted, er aldeles øjensynligt, at det er „De M. et P.“, der har laant fra Tobiæ Komedie, og ikke omvendt. Foruden disse Overensstemmelser mellem større Stykker i de to Skuespil forefindes imidlertid ogsaa i begge en Del enkelte Replikker i mere eller mindre identisk Form. Uden at jeg tør paastaa, at jeg har faaet alle de paagjældende Steder med, skal jeg anføre nogle, som i og for sig tilstrækkelig vil oplyse Forholdet. Den 1ste Bejlers Replik i Tobiæ Komedie, 2. Akts 2. Scene (nærvær. Udg. S. 21): „Ve er mig, at jeg blev skabt, men jeg er nu saa ilde fortabt“, kommer igjen i 3. Akts 3. Sc. af „De M. et P.“, hvor Djævlene griber Kejserens Sjæl. Narrens Replik i Tobiæ Komedie, 2. Akts 1.

---

[1]) Se foran S. I.

Sc. (Udg. S. 17): „Mig tykkes, Hr. Esge haver hannem laant“ o. s. v. (alle 8 Vers) gjenfindes i „De M. et P.“ 1. Akts 5. Scene. Paa sidstnævnte Sted finder man ogsaa Saras Replik i Tobiæ Komedie, 2. Akts 9. Sc. (Udg. S. 39): „Udi en Kjæp skuld' man dig læpp', saa det skuld' skræpp'“, Narrens Replik i 4. Akts 6. Sc. (Udg. S. 70—71): „Jeg var tilfreds at' hænge dig op“ o. s. v. (alle 4 Vers), samt Tjenernes to paafølgende Replikker: „Ja, Herrer og Narre haver Frisprog“ o. s. v., og: „Man skal sig ikke med Gjække blende“ o. s. v. — Hvorledes skal man nu forklare disse paafaldende Overensstemmelser? Ja, den nærmeste Forklaring kunde vel synes at være den, at Tobiæ Komedie var skrevet af den samme Mand, som havde bearbejdet „De M. et P.“, eftersom vel ingen anden end Forfatteren selv kunde mene sig berettiget til saaledes at laane større og mindre Stykker fra et ældre Arbejde for at pynte paa et nyere. Jeg tror dog, at et saadant Ræsonnement vilde være ganske uholdbart. Allerede den tidligere omtalte Kjendsgjerning, at man ved en Opførelse af Terents's Heautontimorumenos har laant Prologen til Hegelunds Susanna[1]), viser tydeligt nok, at vore gamle Dramatikere ikke var meget nøjeregnende med Benyttelsen af andres Arbejder, naar de kunde spare sig selv nogen Ulejlighed derved, og naar, som i det foreliggende Tilfælde, Bearbejderen af „De M. et P.“ fandt saa at sige lige paa sin Vej et Stykke, hvis Prolog og Epilog han mente at kunne bruge, er der slet intet overraskende i, at han tog dem. Hvad angaar de mindre Replikker, som kommer igjen i begge Stykker, da er de ganske vist for os saa ubetydelige og lidet morsomme, at man ved første Betragtning ikke let er tilbøjelig til at forestille sig deres Gjentagelse som Følge af et bevidst Laan, men snarere i „De M. et P.“ vil opfatte dem som halvt ufrivillige Reminiscentser, saaledes som de særlig let maatte flyde en Forfatter i Pennen, der tidligere havde skrevet i samme Retning. Naar man imidlertid ser lidt

[1]) Se foran S. VI.

nærmere til, vil man let blive vár, at de fleste af hine Replikker er en Slags komiske Kraftsteder, som, hvor usmagelige de end er for os, dog uden Tvivl i hin Tid har været beregnede paa at gjøre en særlig Virkning og derfor godt kan tænkes at have været udvalgte med Flid af Forfatteren til et andet Skuespil og omplantede i hans eget Arbejde. Men i hvert Fald, selv om de i deres anden Forekomst maa betragtes som Reminiscentser, behøver de ingenlunde at være Reminiscentser fra et tidligere Arbejde af samme Forfatter, eftersom Bearbejderen af „De M. et P.“ meget vel kan have været nøje fortrolig med Tobiæ Komedie, enten som Følge af hyppig Gjennemlæsning af dette Stykke, eller maaske endog fordi han havde taget Del i dets Opførelse.

Naar jeg i det foregaaende har søgt at afværge Forestillingen om, at de fremhævede Overensstemmelser mellem Tobiæ Komedie og „De Mundo et Paupere“ gjorde det nødvendigt at antage én fælles Forfatter eller Bearbejder for begge Stykker, har jeg gjort dette, fordi forskjellige Omstændigheder efter min Overbevisning bestemt tyder paa, at de to Stykker er skrevne af forskjellige Forfattere. Jeg skal saaledes først nævne, at Diktionen i „De Mundo et Paupere“ for en overvejende Del er ringere, Udtrykket tungere og mere klodset end i Tobiæ Komedie, og om man end herved til en vis Grad vil tage mulige Vanskeligheder ved en Oversættelse med i Beregningen, synes Forskjellen dog i det hele for stor til at kunne forklares ad den Vej. Selv i de Partier af Prologen og Epilogen, som er overførte fra Tobiæ Komedie til „De Mundo et Paupere“, er Texten ved de Forsøg, der ere gjort paa at ændre den lidt, helt igjennem bleven forringet, hvad der næppe i den Grad vilde have været Tilfældet, hvis det var Forfatteren selv, der havde udført Arbejdet. Men hertil kommer endnu et andet Vidnesbyrd. Medens det nemlig alene ved de lokale Hentydninger i „De M. et P.“ bliver overvejende sandsynligt, at dette Stykke er blevet til i Randers, gjør tilsvarende Hentydninger i Tobiæ Komedie det ikke mindre

sandsynligt, at dette sidste Stykke stammer fra Viborg. En saadan Allusion forekommer i 4. Akts 1. Sc. (Udg. S. 50), hvor den unge Tobias og Asarias (Rafael) rejser sammen, og den sidste udbryder: „Nu ere vi nær ved Tigris Flod, der ville vi tage en Hvile god“; hvortil saa Tobias svarer: „Nu haver jeg aldrig liger' set end Viborg Sø, tykkes dig ikke det?“ Den — aabenbart komiske — Virkning, der tilsigtes ved denne Ytring, kan efter min Mening kun blive tænkelig, naar Viborg Sø var noget, som Tilskuerne ikke blot kjendte af Omtale, men som de i Øjeblikket næsten saa med egne Øjne eller i hvert Fald kunde forestille sig, at den unge Tobias saa, da han fremførte hin Ytring[1]), med andre Ord, naar Stykket var skrevet og (først) spillet i Viborg. Og der forekommer endnu én Hentydning til denne By i Tobiæ Komedie. I den Henvendelse til Publikum, hvormed Narren afslutter Stykket, siger han nemlig, at han ved det Gilde, der skal følge efter Forestillingen, agter at drikke tysk Øl og Rhinskvin: „Jeg drikker ikke Viborg Skald, det er imod mit Æmbed og Kald.“ Viborg Skald — en bekjendt Slags Viborg Øl, som bl. a. oftere nævnes i Hieronymus Justesen Ranch's Skrifter[2]), — staar aabenbart her som Betegnelse for det hjemmelavede i Modsætning til det fremmede, og ved Brugen af dette Udtryk bliver det altsaa endnu mere rimeligt, ja efter min Overbevisning næsten sikkert, at Stykket skriver sig fra Viborg[3]). Men idet vi saaledes baade ved det ene og det andet ledes til at søge Forfatteren ad en ganske anden Kant, end det fra først af tegnede til, synes samtidig Op-

---

[1]) Man vil maaske finde, at da der dog er Tale om en Rejse, altsaa om en Fjærnelse fra Hjemmet, kunde en Replik som den nævnte ogsaa tænkes mulig i et Stykke fra Randers. Men dette forudsætter en Abstraktion, som baade laa Tidens Forfattere og dens Publikum fjærnt.

[2]) Se min Udgave af disse S. 111, 299, 360.

[3]) Det kan erindres, at Randers havde sit eget, vel renommerede Øl, Randers Bur-Øl.

gaven at skulle lettes for os. Thi i Viborg levede, som man véd, ved den Tid, hvorom der her er Tale, en talentfuld og vel bekjendt dramatisk Forfatter, af hvem der endog haves et navngivet Arbejde i det samme Haandskrift, som indeholder Tobiæ Komedie: Hieronymus Justesen Ranch. Man vil da strax spørge, om der ellers foreligger noget, som kunde bekræfte Formodningen om, at vi maatte søge Forfatteren til Tobiæ Komedie i Forfatteren til „Kong Salomons Hylding", „Samsons Fængsel" og „Karrig Niding". Ja, i det mindste ved første Øjekast kunde der virkelig synes at være noget saadant. De iøjnefaldende og lejlighedsvis ganske vellykkede Forsøg paa at karakterisere de optrædende Personer, den ret utvungne og friske, af og til med folkelige Elementer isprængte Diktion kunde saaledes nok, set i al Almindelighed, gjøre Indtryk af at vise hen til Hieronymus Justesen; og hertil kommer endnu saadanne Kjendsgjerninger, som at Prologen i Tobiæ Komedie i alle Hovedtræk følger Gangen i Prologen til Samsons Fængsel, og at der hist og her endog kan paavises Overensstemmelser mellem disse to Stykkers Ordlyd [1]). Med alt det tror jeg dog bestemt, at Hieronymus Justesen ikke er Forfatter til Tobiæ Komedie. Hvad de mere eller mindre ordrette Overensstemmelser mellem Texterne angaar, er de baade færre og mindre i Omfang end de tilsvarende mellem Tobiæ

---

[1]) Jeg tænker herved særlig dels paa enkelte Vers i Prologerne, dels paa følgende Linier i en Replik af Asmodeus (Tobiæ Komedie 4. Akts 5. Sc., nærvær. Udg. S. 67): „De mig forløb som ærløs' Tyve, saa stikk' dem Belial i deres Live", hvormed kan sammenlignes „Samsons Fængsel" 1. Akts. 5. Sc. (min Udg. S. 162): „Din ærløs Morder, Forræder og Tyv, dig skal hin Belial stikk' i Liv". Herunder hører paa en Maade ogsaa den under alle Omstændigheder ret mærkelige Kjendsgjerning, at der baade i „Kong Salomons Hylding" og i „Samsons Fængsel" (min Udg. S. 51 og 190) hentydes til ganske de samme Folkevisestrofer, som helt gjengives i Tobiæ Komedie (Udg. S. 57).

Komedie og „De Mundo et Paupere“, og naar jeg ikke har ment at kunne tillægge de sidste nogen afgjørende Betydning for Spørgsmaalet om Forfatterskabet, kan jeg endnu mindre tillægge hine det. Og den formodede, mere almindelige Lighed i Behandlingsmaaden svinder, i det mindste efter mit Skjøn, ved en mere indgaaende Betragtning ind til noget meget lidet, idet Hieronymus Justesen ikke blot absolut er betydeligere i det egentlig dramatiske, men ogsaa i Enkelthedernes Udformning gjør Indtrykket af en helt anden — langt oprindeligere og ejendommeligere — Forfatterpersonlighed end Forfatteren til Tobiæ Komedie. Det forekommer mig da heller ikke at være uden Betydning med Hensyn til det her omhandlede Spørgsmaal, at medens Hieronymus Justesens nærmeste Eftertid, som endnu maa antages at have vidst god Besked med hans Forfattervirksomhed, bestræbte sig for at fremdrage i Trykken saa meget andet, som han ikke selv havde naaet at faa udgivet, har den ikke vist Tobiæ Komedie denne Ære, skjønt Stykket sikkert ikke har undladt at behage dem, der kjendte det. Et Vidnesbyrd i samme Retning er det, at Stykket ikke i Haandskriftet er betegnet med Forfatternavn. Der er næppe Tvivl om, at hvis Hieronymus Justesen havde skrevet Stykket, vilde man have været vidende derom ved Randers Skole, og den Mand, der lod Stykket indføre i Haandskriftet, vilde sikkert lige saa lidt have undladt at vedføje den ansete Forfatters Navn, som det undlodes, da „Samsons Fængsel“ indførtes i det samme Haandskrift. Men naar altsaa Hieronymus Justesen ikke kan antages for Forfatter til Tobiæ Komedie, maa vistnok ethvert Forsøg paa at udfinde den rette Forfatters Navn betragtes som haabløst, thi vi kjender ikke fra Hieronymus Justesens Tid nogen anden Mand i Viborg, som gav sig af med Skuespildigtning[1]).

---

[1]) Anders Kjeldsen Tybo, Forfatteren til „Absolon“ (1618), som i sin Barndom havde gaaet i Viborg Skole, tilhører nemlig snarere det følgende Slægtled, og i øvrigt er der slet ingen Lighed mellem „Absolon“ og Tobiæ Komedie.

Paa den anden Side er det jo saare rimeligt, at netop Hieronymus Justesens Exempel kan have vakt hans Bysbørns Kappelyst, og i Virkeligheden er der adskilligt i Tobiæ Komedie, som synes mig at finde sin bedste Forklaring ved den Antagelse, at Stykkets Forfatter har haft Justesens Virksomhed for Øje og er bleven paavirket af den.

Til Slutning skal endnu bemærkes, at der tidligere har været meddelt Prøver af Tobiæ Komedie i Nyerup og Rahbek's Bidrag til d. d. Digtek. Hist. II, 137 flg.; Overskou's Den danske Skueplads I, 71 flg.; Danske Saml. 2. R. III, 263 flg. (mine Studier paa det gamle d. Skuesp. Omr. S. 91 flg.).

TOBIÆ KOMEDIE.

THOBIÆ COMŒDIA.

PERSONÆ.

Prologus, som først taler.
Argumentum, summen paa leegen.
Mimus.
Epilogus.

Saluator, frelßere eller gud.
Gabriel, offuerengell.
Raphaël, offuerengell, eller Asarias, naar hand er y vandrings kleder.
Totus denique chorus angelorum, engle schare.
Anima Iudei, Iødens siel.
Animæ[1]) **Sponsorum,** brudgommers siele.
Asmodeus, ecteskabs dieffuel.
Misogamus, en brøllups trold.

Tobias, den gamle fader.
Tobias, sønnen.
Anna, hans modher.
Phylira, Annes pige.

---

[1]) Hdskr. har: Anima.

Iudæus, en Iøde.
Paganus, en w-christen, Iødens manddraber.
Sponsus 1., den første beiler, er hoffmodig.
Sponsus 2., den anden, er rig.
Sponsus 3., den 3., er en gamell vkysk enckemandt.

Sara, Tobiæ brud.
Raguel, Saræ fadher.
Anna, hendis moder.
Rhoda, deris vdydige tienestepige.
Gabel, en fin borgere, Tobiæ gieldener.
Phyllis, Saræ pige.
Famulus, Raguels dreng.
Seruus 1. } Tuende suenne med schoffuel och spade.[1])
Seruus 2. }

---

[1]) Som omtalt i Indledningen følger umiddelbart herefter i Haandskriftet: „Prologus Heautontimorumeni ex Susanna P. Hegelundi"; derefter: „Prologus Latinus"; derefter: „Argumentum Latinum ex Terentio"; derefter: „Dansche Argumentt paa den Latinsche Leeg"; derefter: „Prologus i Tobiæ Lææg".

Prologus i Tobiæ Lææg.

I erlig gaat folck, quinde och mand,
I, ßom her ßider och er for haand,
Di, ieg[1]) med ære neffne kand
Vere i gudtz fred,
Huer i ßiin sted,
Ver osß gud och vellkommin hid,
Thill dette sted, paa denne thid!
Ach, lyst och glæde,
Med fryd och thiæde!
Thi Christus er opstanden,
Och sommir er for haanden
Med hierthens thrøst saa endelig[2]),
Med øyen lyst saa gladelig.
Nu fryder sig alt det, iorden bær,
Gudtz schabning gansche fier och ner,
Thi someren aff gud kronet er.
Nu loffuer gud fulen paa kuiste,
I[a] fische och vilde diur med liste,
Herren schall ey sin ære miste,
Ingen blant oss maa vere den siste.

---

[1]) Ordet synes først at have været skrevet: dig.

[2]) Ordet er vel næppe læst rigtigt af Afskriveren. I Prologen til „De Mundo et Paupere“, der, som omtalt i Indledningen, væsentlig er den samme som den i Tobiæ Komedie, lyder Stedet: „Med hierthens lyst saa andelig, Med øyen lyst saa ßandelig“.

Ach, ach[1]), du edle nactergaal,
Fryd du dig først i herrens sal!
Wi flyffuer oc frem med fule sang,
Aff vore hytter att giøre en klang.
Huem schall nu sørge oc vere tyst?
Nu ville vi spille i ære oc lyst,
Och tag tack, gud, for fryd oc fred
Och for vor gode øffrighed,
For lycke och raad til land oc vand,
Det herren giffuer aff sin haand;
Thi landett nu i blomster staar,
Ærètt vere gud, att det saa gaar,
Tackett vere gud for denne vaar.

Nu kommer hand att tale om,
Huorfor baade wi oc i hidkom.

Argumentum oc Summen paa Leegen.

Wi holde end vor schole skick,
Den vi aff vore forfædre fick,
Her att agêre paa vor palattz,
Maa vi ickun nyde rom oc pladz.
Dett schulle y hos oss formode:
Ingen vtuct, ey slemme node,
Men ære och lære y tuct oc ære,
Saa acter wi her att agêre.
See der, Tobias er en erlig mand,
Taalmodig och from, som vere kand,

[1]) Det sidste ach er egentlig skrevet: ath.

Historien kiender i sielff best,
Her acter hand att vere vor giest,
At lade see, huad herren giffuer,
Huad herren giffuer, huad hand bedriffuer.
Almisse gaff hand, begroff den døde
Och denne ihielslagen Iøde;
Hand bleff dog blind, den fromme mand,
Det giorde guds faderlige haand,
Thi det herren pleyer alle dage,
Sin børnlille med kors och[1]) plage.
Ah, spott och schade følgis att,
Ah, saar i saar giør dig vglad.
Dette maa vell Tobias klage,
Dette klager mangen disse dage,
Hans egen viff hannem spottett mest,
Den sticker mest, som er dig nest,
Den er dig verst, du troer best,
Aff quinder bliffuer manden frest.
Gud lod ham icke bliffue forlatt,
Sin engell sende hand offuer bratt,
Hand lod ßig Asariam kalde,
Dett naffn monne Raphaël befalde,
Att trøste den blinde, hans søn att lede,
Hin vnge Tobiæ veien att berede
Thill Rages i de Meders Stad,
Huad den Tobias bleff saa glad!
Thi hand sin faders gield bekom
Och saa thill hustrue Saram from.
Verden gick hender och fast imod,
Thi herren och hender friste lod,

[1]) Skal vel være: at.

Siu gange var hun en sørgefuld brud,
Och paa dett siste trøstett hender gud.
Siu brudgom' slog den dieffuel i hi[e]ll,
See den i lencker, i see ham vell?
Hand er den slemme ecteschabs dieffuel,
En vren aand, en gamell scheffuel,
Till hoer, till mord er hand ophaff,
Att kiffue och trætte hand lader ey aff,
Vlycke førde hand Saram paa,
Att henders brudgommer myrdis saa.
Iblant de siu staar der de thre,
Hos brudens side qualdis de,
Dem haffuer Sathan mactt[1]) att slaa,
Tobiam hand ey røre[2]) maa,
Hannem fride hin stercke Raphaël,
Gud[s] engell voctet hannem saa vel,
Hand bant Sattan i ørcken hen,
Att hand ey giorde Tobiæ meen.
Da bleff der glæde i Raguels hus,
Bode dantz oc leeg och erlig rus,
Der bleff och glæde i Tobiæ gaar,
Hans søn med brudden hiemkomen var.
Den allerstørste glæde var den,
Tobias fick sin øyen igen,
Dett giorde hin gode Raphaël,
Loffuett saa gud i Israël,
Ti herren fører i sorg och vande
Och fører vd saa viitt fra lande

[1]) Hdskr. har: maatt.
[2]) Hdskr. har: rørde.

Och giffuer igen klar solens schin,
Paa graad och hylen giffuer lin.
Det schulle i see i dette spill,
Verer i stille och hører till,
Dett vill vor scholemester gierne ombede,
Dett bede och wi, her er thillstede,
Ti det er ethers egen ære,
Andett vill ieg icke nu begære.

Actus I. Scena 1.

Tobias senior. Tobias filius.

Min søn, Anna haffuer laffuet till,
Giester i dag ieg haffue vill,
Du schalt thill vore venner gaa vd
Och indbiude dennem, som frøcte gud.
Dett er denne gode hellige thid,
Ti vill ieg haffue mine venner hid,
Mett venlig snack oc gudelig tale
Ville wi oss indbyrdis husuale.
Tobia, min søn, naar du vdgaar
Och seer paa gaden stackarlé staar,
Da hent dem hid, giff dem øll oc brød,
Gud fader oss det si[e]lffuer bød.

Tobias filius.

Min kiere fader, nu vil ieg vdgaa,
Stackarle noch dem kand ieg faa;
Seer ieg nogen ælendig och vanfør,
Dem vill ieg bede gaa til vor dør,

De som ere vedtørffuinde och arme,
Offuer dennem schulle wi oss forbarmme,
Men de store stercke dagetiffue
Skulle mand aldrig noget giffue.

Tobias gaar vd paa gaden oc seer en hedning och en Iøde.

Actus I. Scena 2.

Paganus. Iudæus.

Hui fluende fenden tør du mig møde?
Ieg seer det vel, du est en Iøde,
Du schelmer, bald gib wørffel her,
Eller du schalt faa en vferd.

(Nu kaster hand en par terning vd.).

Endnu en par der till vel snart,
Excute manicam med en fartt!
Vilt du icke, da schall ieg lære
Dig som en stor herre att spadzere.

Iudæus.

Huor nu? er her icke fred i kongens land?
Huorfor slar du mig fattig mand?

Paganus.

Kongen haffuer oss befalet saa:
Alle de Iøder, som wi kunde faa,
Vi schulle dennem slae oc legge øde,
Derfor skall nu din nacke bløde.
Ieg schall rett nu med denne kniff
Giøre dig itt stackett liff.

Iudæus.

Du stackst mig som en skalck oc tyff,
Vschyldig lader ieg nu mytt liff,
O, herre gud fader i himmerig,
See thill mig nu miskundelig
Och fri mig fra de dieffle leed',
Forlad mig min synd, ver mig ey vred!

Actus I. Scena 3.

Saluator. Gabriel. Anima Iudæj.

Gabriell, offuer engle schare,
Snarlig skalt du till iorden fare.
I Niniue stad der ligger en Iøde,
Aff en hedning er slagen til døde,
Hans siel schalt du beuare med flid,
Hun leffuer med mig till euig tid.
Lad icke dieffuelen giøre hende suig,
Hand holtt mine bud saa strengelig.
Husuale hans siel oc sig hende saa,
Euig glæde schall hun faa.

Gabriel.

Ieg er rede snarlig att fare
Och fri den siel fra dieffuelens snare,
Ieg vill hende føre i Abrahams skød,
Hende skall ey times nogen nød,
Ti de, som dig tiene oc paa kalde,
Ere dine børn oc vdualde,
Naade och himmerig maa de foruentte,
Nu vill ieg strax denne siel hente.

Gabriel.

Hand nedfarer oc kommer til den ihiel slagen døde[1]).

Kom nu vd, min kiere brud,
Som tiente gud oc holt hans bud,
Hans villie vilde du aldrig forsømme,
Nu skall ieg dig fra dieffle giemme;
Gud fader haffuer loffuet dig euig roe,
Med hannem skalt du euindelig boe,
Ti Iesus Christus med sin mischund
Hand haffuer dig taget aff dieffuelens mund,
Derfor skalt du til himmerig fare
Och glædis med alle engle schare.

Anima Iudæi.

Loffuett vere gud euindelig,
Som seer mischundelig nu till mig!
Ieg arme siell er ey forglemtt,
Gud vill ey haffue mig euig fordømt.
O, min engell, ieg tacker och dig,
Du vilt mig fri fra dieffuelens suig,
Mig haabes till, ieg for glæde oc roe
Mett alle trofaste hos gud att boe,
Ti vill ieg siunge en glædelig sang,
Ieg venter, att tiden vorder mig ey lang.

Canitur: Gaudent in coelis.

---

[1]) Skal vel være: Iøde.

Actus I. Scena 4.

Tobias filius. Tobias senior. Anna.

Eya, fader, huad ilde tilgaar!
Som hunde de oss ihielslaer,
En finer mand och frommer Løde
Bleff nu slagen aff en hedning till døde.
O, hierte vee,
Wi slig skall see!
Att slig schall skee,
Dett giør mig vee.
Fader, wi ville thill hannem gaa,
Wi hielpe saa møgett, som wi maa,
Hand ligger der død paa vor stræde,
Der staar saa mange om hannem och græde.

Tobias senior.

Gud naade mig, ieg bliffuer ey glad,
Ieg schall hannem iorde, før ieg faar mad.

Faderen staar op fra borden, oc hustruen schender paa hannem.

Anna vxor.

Dette maa vere en fendens forde,
Alle døde kroppe vill du iorde;
Lad hannem ligge, men hand er død,
Du vedst, att kongen det sielff forbød.
Er hand din slect? staar dig saa nær?
Hui fenden haffuer du hannem saa kier?
Liud mitt raad, ieg vill din gaffn,
Lad hannem ligge for hunde och raffn!

Tobias senior.

Ah, kiere hustrue, lad icke saa,
Din salighed kand du ey forstaa,
Vdj gudz fryct da vil ieg gaa,
Kongens forbud passer ieg ey paa.
Hand er dog vor landmand oc en Iøde,
Till iorden bør wi att hielpe de døde.

Tobias taler till sønnen.

Kom, kom, min søn, vi ville gaa,
Hendis squalder er lang att høre paa.

De gaar begge hen til den døde, oc faderen taller till sønnen saaledis.

Actus I. Scena 5.

Tobias senior. Anna.

Hielp hannem op paa min bag,
Saa vill ieg lacke i mitt mag,
I afften ved vor øster led
Der vill ieg graffue denne døde ned[1]).

Der Tobias kom nær hiem, leger hand den døde aff sig for sengen, huor for Anna siger disse ord til hannem.

Anna vxor.

Dett maa vere en fendens leeg,
Huortt vilt du med den sure steeg?
Hand tør springe op oc tage mig fatt
Och quæle mig denne same natt.
Før schall ieg ligge paa bencken alenne,
Hør i, Tobias, huad mon' i mene?

[1]) Hdskr. har: nød.

Tobias.

Ieg er træt, ieg maa nu huile,
Anne lille, du schalt ey tuile,
Hand er io død, som døder er,
I huor du ligger, fiern eller neer.
Om tu timer schalt du hannem ey finde,
Huad heller du ligger vd eller inde.

Canitur: Wer gott vertrauett.

Actus I. Scena 6.

Tobias senior. Anna.

Tobias legger sig thill veggen, och der hand miste sitt siun aff det suale møg, som fald i hans øyen, raaber hand:

Gud boede och bedre mig vsle mand,
Huilcken stor vlycke haffuer ieg i haand,
Ieg lagde mig tryg till rolig søffn,
Nu haffuer ieg mist beggi min øyen;
Ieg kand icke vide, hui vi lod sidde
Rett vnder tagett den suale rede,
Mig fald i øyen det suale skarn,
Nu er ieg taabeliger end itt barn.

Anna.

Ia, nu maatt du see dine gerninger gode,
Huad du schaltt for dennem formode.

Tobias.

Wi ere her kommen paa denne øe,
Wi schulle lide modgang, før wi døe,

Den timelig plage hun snartt forgaar,
Den euig pine hun for oss staar.
Huad heller wi kommer i pine eller nød,
Alt maa wi frycte den euig død,
Holde gudz bud och leffue saa,
Att wi rædis ey, naar domen skal staa.
Min kiere venner, ville i mig mercke,
Huad heller i ere leg folck eller klercke:
I verden straffer gud dem her,
Alle dé, hand elscher oc haffuer kier,
Effter dommedag gott att nyde,
Med gudz vduolde sig glæde oc fryde.
Loffuett vere gud, mig kom ihu,
For denne blindelse, ieg haffuer nu,
Det maa bliffue gott, naar gud saa vil,
Hannem sætter ieg mitt haab alt til.

Canitur: Ieg siunger oc siger aff &c.

Actus 2di Scena 1.

Sponsus primus.[1]) **Raguel. Sara. Mimus.**

God dag, god dag, kiere Raguel!
Ere i helbred, maa i vell?

Raguel.

Alt er det effter gudz gode villie,
Der effter schall wi oss altid stille.

---

[1]) I Randen er tilføjet: Den hoffmodig beyler.

Sponsus.

Ieg kommer till ether om gode raad
Och nogett synderligt att spørge ether ad:
Ieg acter att gifftes, om[1]) eder tyckes,
Min giffter mall mig kunde lyckes.
Her er mange piger i denne sted[2]),
Men ingen er mig rett thilmaed,
En stolt och skiøn pige vil ieg haffue,
Som kand mig rett vdtage min kraffue.
Eders datter er en pige fin,
Hun kunde vell vere lige min,
Vill i mig hende giffue och vnde,
Da vill ieg ether tacke mangelunde.

Raguel.

Ieg kand icke strax giffue her paa suar,
Mig tyckes, i er oc noget snar.

Mimus.

Mig tøckes, her Esche haffuer hannem lant
Vell mange pendig oppaa pant.
Ieg siger dig sant
Foruden tant,
De penge, du laant
Aff herr Esche paa paant,
Dem schalt du hannem igen betale,
Du schalt icke kunde det forhale.

---

[1]) Hdskr. har: som.
[2]) Formodentlig Skrivefejl for: stad.

Seer, huor hand strabatze kand!
Er hand icke en stalter mand?
Saadan er icke i det land!

Raguel.

Med min datter och hustru maa ieg raade,
Dett staar och møgett thill dem baade,
At bedis till er gamel sæd,
Sara kommer det och mest ved,
Hun schall och lengst der ued bliffue,
Gud oss alle gode raad giffue!

Sara och Anna simul egrediuntur.

Ad Saram.

Sara, min venne datter och kiere,
Sig mig, huorledis din villie er:
Her bedis om dig en dannesuend,
Tyckes du att ville gifftes end?

Sara.

Kiere fader, det haffuer endnu god tid,
Ieg haster icke saa storlig did,
Ieg ved endnu lidett aff verden at sige,
Derfor vill ieg icke fige.

Raguel.

Dett er gott, du en dannemand faar,
Men du er kommen til lauge aar,
Skaaer du dig ilde, du mercke vel dett,
Och nogen kommer for dig i trætt,
Aldrig skallt du faa gott aff mig,
Meden ieg leffuer, det siger ieg dig.

Sara.

Min kiere fader och moder baade,
Som ether tyckes, maa i nu raade,
Før schulle ieg lide baade spot oc had,
Før ieg skulle gaa aff ethers raad.
Kommer, kommer, vi vill gaa
Och denne vnge mand sige ia.

Brudgomen drager bort, fader och moder oc datter gaar ind.

Mimus.

Her er en beil vdj vor gaar,
En staalter karl med gylden haar,
Med kruset kraffue oc vdhugen sko,
Haffde wi en til, saa var det to.

Actus II. Scena 2.

Raguel. Sponsus primus. Sara. Mimus. Phyllis. Diabolus primus & secundus. Anima sponsi.[1])

Ia, kiere ven, wi haffue oss beraad
Att suare paa det, i mig ombad,
Pigen er och beraad der paa,
Att i skulle hende til ecte faa.
Kom nu hid, Sara, reck hid din haand,
Nu vil ieg binde ecteskabs baand:
Her giffuer ieg ether nu tilsamen
Med glæde och fryd oc møget gammen.

[1]) I Randen er tilføjet: Serui & famulæ.

Gar nu thill bordz oc giører eder glad,
Badstuen er hed, om i vil bad'.

Hic, vt fit in sponsalijs, terga mutuo verberant astantes.

Sponsus.

Wi vill gaa ind oc ßidde til bord
Och haffue der lystig tale oc ord.

Mimus.

Dett var rett, noch er bad!
En anden bad, du vest vel huad!

Phyllis.

Du kaade nar, holt din mund,
Du varst verd att giffue pund.

Mimus.

Ia, du vor mø est god noch,
Ia, du vor mø est kaad noch.
Varst du nu i Saræ sted,
Vor brudgom skulle vimmes der ved.

Phyllis.

Naar i ville gaae, er sengen red
I beste maade, ieg det vid.

Bruden sætter sig i sengen.

Sara.

Min hiertens kiere, vill i mig høre,
Voris bøn vill wi først giøre.

Sponsus.

Wan, i flue fendens naffn!
Att pidder och padder huad giør det gaffn?
Lig till side, ieg schall dig kiende
Vdi en seng rett att vende.

Sponsa.

I, i, i! her kommer en trold!
Hand vill haffue offuer oss vold.

Asmodæus.

Han, han, du stoltte krop,
Hou fanden bad dig stie her op?
Ieg schall dig i din brudseng lære,
Med ild och suogel, beg oc tære,
Din siel schall følge mig rett nu,
Først vill ieg brydde din hals y tu.

Mysogamus.

Haa, haa, du hoffmodig aand,
Nu est du i min vold oc haand,
Nu ville vi flux att helffuede lad staa,
Du schalt en rett god herberg faa,
Ve och verck
Och plage sterck,
Sorg oc quid
Till euig tid.

Anima sponsi.

Væ er mig, att ieg bleff schabt,
Men ieg er nu saa ilde fortabt!

Ieg maa alt ned till helffuede gaa,
Alle hofferdige, tencker her paa!

Sara løber till fader och moder, sigendis.

Sara.

O fader, o moder, her er stor nød,
Her ligger nu min brudgom død,
Den onde aand traad hans hals i to,
Som hand vid min side laa.

Raguel.

O herre gud, huilcken iammer stor!

Anna.

Gud naade mig, ieg er fød til paa iord!
Dett er icke andett, gud vil oss plaffue;
Kiere, lader hannem strax begraffue!

Raguel.

Wi giøre, huad wi giøre ville,
Aldrig kand hand iordis saa stille,
Att mand det io att vide faar,
Saa gick det i fiur, saa gaar det i aar.
Dogliguell, suenne, giører en graff,
Lader huer mand ey vide der aff!
Vill nogen spørge oc paa ether fritte,
Da siger, i vide intett aff dette.

Actus 2. Scena 3.

Nu kommer den rige beyler.

Sponsus 2dus. Anna. Sara.

Gudz fred, god afften, maa i vel?
Gud vnde ether lycke till liff oc si[e]l!
Och saa Saræ, ethers datter kiere!
Ieg beder thill hende med heder oc ære.
Ieg haffuer skoff, marck och feste,
Øxen och kiør oc mange heste.
Hun schall gaa rett som en frue,
Ieg holder hende som en turturdue,
Hun schall faa festindfæ oc anden ting,
Guldkæde, sølffbelte oc gode guld ring.

Anna til Beilenn.

Ieg er saa ræder som en hare,
Ieg ved icke møgett, huad ieg skal suare,
Mig tyckes, hun er best vgyfft i aar,
Meden det saa euentyrs med hende gaar.
Kand i ether fri fra dieffuelens snare,
Och vill i staa eders egen fare?

Sponsus.

Huad fare schulle der vere vdj?
Ieg vid, ieg er for hannem fri,
Hand pleier icke att tage folck hen,
Hand lader mig vel bliffue igen.
Ieg haffuer noch baade guld oc penge,
Ieg kand mig stede karle och drenge,

Som kunde paa mit liff tage vare
Och være hos mig vden ald fare.

Anna.

Alt schall mand haffue gud der hos,
Eller hielper det intet att vere foss.
Ieg vill gaa ind och mig beraade,
Huad fader och Sara siger baade.

Actus 2di Scena 4.

Anna. Raguel. Sara. Sponsus secundus, den rige beiler.

Nu er her paa nye kommen beyle,
Gud lad oss gode raad icke feyle!
Sara, en riig mand er her forhaande,
Kand din hu till hannem stande?

Raguel.

Godz och pendig er gode at haffue,
Ieg rædis alt for en anden plaffue,
Haffuer hand godzet vrettferdelig,
Da bliffuer det hannem forderffuelig.
Her var en anden for en dag
Och talet mig til med it got behag,
En aldred mand, dog lystig oc kaad,
Hand Saram begerde till hustru god.
I Iødeland var hand min naabo oc ven,
-Huad tyckes ether baade tu om den?

Anna.

Huad er det att ligne tilsamel,
En rig karl med en skørleffner gamel?
Wi tager ved den, der noget haffuer,
Eller vare wi gamle aber;
Dett, mand eyer, tør mand ey omsøge,
Och altid kunde de godzet forøge.
Den anden boer oc mange mile her fra,
Ieg vill icke Saram miste saa.
Till den rige haffuer ieg behag,
Hand boer her i vor naaboelaag.

Sara.

Ieg vid ey, moder, huad ieg skal giøre,
Ieg vill oc min fader her i høre.

Raguel.

Sara, i disse tu giffuer ieg dig kaar,
Gud giffue, du det beste faar.

Sara.

Ieg kand icke elsche den encke mand,
Hand fischer i saa mange vand,
Forgangen aar kom hand paa gang
Tre vugger vden stor forfang.

Anna.

Du schalt hannem intett haffue,
Den rige karl kommer ret til laffue,
Hand kand hielpe dig och oss medt,
Ti wi fulduel tørffue hielp ved.

Sara.

Mod ethers villie vil ieg ey gaa,
Ti siger ieg eder ia der paa.

Raguel.

Da kommer hand hid gangendis nu.

Sponsus.

At gaa thill ether haffde ieg ihu
Och vide, huad ethers villie vaar
Om det, ieg talde med eder i gaar.

Raguel.

Wi ere nu saa beraad der paa,
At i skulle Saram til hustru faa.
Gack frem, min datter, sig iaa her til,
Om du denne vnge mand haffue vil.

Sara.

Lige som i ville,
Vill ieg mig stille.

Raguel.

Ieg giffuer eder samen med hierte oc hu,
Den euig gud beuare eder nu!
Nu ville vi gaa med Anna ind
Och tage till tacke med goder sind,
Huad hun haffuer nu till beste
Till disse vor velkommen geste.

Actus 2di Scena 5.

Asmodeus. Misogamus. Sponsus. Sara.

Seer du dett, staalbroder god,
Huad de giøre oss for stor hoffmod!
Stacket siden kryste ieg en ihiel
Aff Saræ brudgommer med got skel,
I fiord da lagde ieg fire paa baare,
Nu schall den siette mig och suare.
Dog see, huor de kommer thilsamen
I ecteschab med glæde oc gamen!
Dett skær mig ecteskabs dieffuel vel hart;
Men ieg schall handle med en partt,
Att andre schulle see der ved,
Och ecteschab schal bliffue dem leed.

Misogamus.

Ieg raader eder alle, i hou det er,
Flier ecteskab færn och nær!
Hand er en ecteskabs dieffuel saa fast,
Ieg er en brøllups trold vden last,
Huad ieg kand icke i beiler foruende,
Dett kand Asmodeus siden skende.
Du, som est løs, liud du mig,
Aldrig schalt du binde dig!
Tag i rams med andre, huor du kand faa,
Den loug staar først vdj min skraa.
Her er end mange her paa sted,
Som ieg vil tacke i synderlighed,
At de liude mig saa gierne,
Lige som min egen suenne oc terne;

I schall haffue for mig god roe,
Tager fri i fleng, ho, ho, ho!

Asmodeus.

Du giør dennem altt for uiiss,
Tag vare paa vor brølups gris!
Nu ville de thill senge gaa,
Ieg schall dene brudgom paa panden slae.
Der kommer Sara, bruden skøn!

Misogamus.

Der er brudgomen i hoser grøn!

Sponsus.

Est du, Sara, end [ey?] i senge?
Wi haffuer duelett alt for lenge.

Sara.

Ieg kand forneme, det bliffuer ey got,
Dett vil alt gaa, som ieg haffuer spaat.
Haffuer[1]) i rigdom, guld och fæ,
Da falder først ned paa eders knæ,
Och lader oss bede gud om sin naade,
Hand vill oss fri fra alschens vaade.
I hørde, huad sorg oss offuergick,
Min siste brudgom der ieg fick.
Kalder paa gud alt med en fartt!
Ieg rædis, den dieffuel kommer snart.

---

[1]) Hdskr. har: Haffde.

Sponsus.

Komme fanden, naar hand vil!
Ieg vil nu først med eder spil.

Et abijcit illam in lectum.

Asmodeus.

Nu vill ieg komme, iunger her god,
Att spille med dig haffuer ieg mod;
Din aagerkarl och gærig tiuff,
Nu er forlaaret dit vnge liff.
Aagerkarle, hou dee ere,
Med mig da skal de kronen bære.

Misogamus.

Tuhut, tuhut, huad giør du her?
Du schalt nu fare en vnderlig ferd!
Her vt, her vtt, du forbandet siel!
Nu schalt du vere vor egen træl.

Anima auari.

Forbandett bliffue den dieffue[l]s rigdom,
Som mig i denne forbandelse kom!
Aldrig vil ieg komme gud ihu,
Aagerkarle och gierige, speiler eder nu!

Actus 2di Scena 6.

Sara. Raguel. Rhoda. Serui.

Min kiere moder, er her vandt?
Hielp mig! ieg daaner ret paa stand.

Ieg haffuer saa stor en sorg oc nød,
Herre gud giffue, ieg var vel død!
For mig i nød da ey flere komme,
Her er nu død den anden brudgomme.

Raguel.

Ia, kiere Anna, ieg tencte vel det,
At hans sag var icke heller rett,
Nu ligger hand død henders siætte mand,
Wi hannem begraffue strax paa stand.
Dett er gott raad, wi oss betencke,
Sara hun maa vel nu bliffue encke.
Ieg vil gaa ind,
Bedrøffuett[1]) i sind,
O nød, o mord,
Huad du est haard!

Nu gaar Raguell ind, och hans datter Sara effter.

Anna.

Ieg er nu gandsche raadeuild,
Lycken er oss gandsche vmild.

Anna ad Rhodam.

O, att wi hannem icke ney sagde
Och oss i suogerskab med den anden lagde!
Ancilla matremfamilias solatur.

Rhoda.

Vor karle skall en graff kaste
Och med den døde till iorden haste,

---

[1]) Hdskr. har: bedreffuett.

De schall hannem stille putte ned,
Der schal icke gø en hund der ved.
Den anden boer her langt fra bye,
Hand faar icke att vide slig tidende nye,
I haffuer sagd hannem ney icke end nu,
Hand kommer igen inden dage tu.

Anna.

Skall hand och saa vere saa fei,
Da giffue, at hand kommer aldrig den vey!

Rhoda ad seruos.

Fader bad eder suenne begge,
I skulle den døde i graffuen nedlegge,
Kommer igen och giffuer hannem suar,
Och om der nogen fremmet hos var.

Seruus primus.

Huad for graff schall det vere?
Skall wi endnu saa graffue mere?
Kiere Rhoda, huor sidder det sammen
Med vor Sara, foruden gammen?
Fortryller hun sine brudgommer om natt,
Eller forgiffuer hun dem? huor er det fat?

Rhoda.

Ieg vid icke huilckelunde,
Ontt haffuer ieg dermed alle stunde;
Sara er ond och en wdygd,
Huem fenden kand hendis wlycke fortryd?
Huortit haffuer hun eder forklaget!
Huortitt vilde moder mig fra sig iaget!

For naar hun seer, huad vi stundem giøre,
Straxt vill hun det for de gamle føre,
Och kand skee, maatte hun sig raade,
Hun skulle vngkarl och saa tillade.
Ieg tør sige, hun disse mend omkom
Mett fendens konst oc troldom.

Anna.

(Der moderen det haffde lønlig hørtt, løber hun vd till hender oc siger:)

Skam faa du, saa skalt du faa!
Skalt du om Sara thale saa?
Hun vill nødig vere nogen thill mode,
Hun haffuer dig hulpett tit til gode,
Din styck sæck, du maatt dig skamme!
O, kunde ieg dig rett ramme!

Ancilla vapulat.

Rhoda.

(Anna gaar bort, oc Rhoda, der hun haffde fanget hug, raaber hun:)

Hun er selff en arrig sæck,
Ieg er saa god som hun, tradz, kæck!

Mimus.

Det var rett,
Hørde i dett?
En arig sæck
Er denne paa kieck[1]).

[1]) Der staar snarere: kierck.

Dett var skade, ieg førre ey kom,
Ieg vilde forligett dennem der om.
Du ditt naffn med rette bær,
Men min frue staar det noget for nær.

Canitur: Ich bin so lang geuessen.

Actus 2. Scena 7.

Sponsus tertius.[1]) **Raguel. Sara.**

Ieg kom hid till bye i gaar,
Om Raguels datter att høre mig for.
Somme taler om de folck møget gott,
Och somme holder dennem fòr spott.
Men ieg kand icke acte huer mandz ord,
Mand siger det titt, som aldrig er giord,
Ville de mig giffue den vnge quinde,
Da vill ieg det nu snarlig finde.
Helsen, Raguel, gode, gamle ven!

Raguel.

Ieg ynsker dig det same igen.

Sponsus.

Ieg talde dig till om datter din,
Kand her vdj skee villie min?

Raguel.

Ieg mindis vell, huad wi haffde snacket,
Ieg vill dig først och haffue betacket,

[1]) I Randen er tilføjet: Den 3. beiler, en gamel hore iagere.

Att du den ære vill oss tilbiude.
Hoss mig skalt du dett gierne attnyde,
Men ieg vill sige dig, som det er,
Att du skalt vbedragen ver:
Ieg haffuer hende giffuett i dette aar
Tuende mend, som fine vaar,
I brudeseng døde de begge tu,
Saa wi nu ere med tuilsom hu,
Mere vor datter bort att giffue,
Ti dieffuelen monne hende affliffue.

Sponsus.

Pytt, velkommen dieffuelen suort!
Ieg vid, hand tager mig icke bort.
Faar ieg eder daatter, dit[1]) schall vell lyckis,
Ieg thør vell med dieffuelen ryckis.
Ieg haffuer giort mangen hoffue stycke,
Aldrig hendtis mig nogen wlycke.
Ieg haffuer toe gamle saluter paa,
Hos quinden vill ieg vel bestaa,
Ieg vill gaa ind att snacke med hende,
Ieg kand vel quindens hu omuende.

Sponsus ingreditur, et **Raguel** solus loquitur:

Icke faar ieg till hannem god grund,
Hand haffuer en slem oc fuler mund.
Ieg ved det vell, att Anne siger ia,
I huor det gaar med Sara.
Nu troloffuis de inde.

---

[1]) D. e. det, som oftere i dette Haandskrift; jvfr. min Udgave af Hieron. Justesen Ranch's Danske Skuespil S. 137.

Actus II. Scena 8.

Misogamus. Phyllis. Rhoda. Sponsus. Sara. Asmodeus. Anima sponsi. Raphaël.

Saa thill dem i fendens naffn!
Nu er det flyett smuck tilgaffn,
Nu haffuer Sara en brudgom paa nye,
En enckemand aff en anden bye,
Min egen karl, min egen træl,
I mange aar haffuer tient mig vel.
Hans ecte quinde holt hand ey med loffue,
Hos kuoner och piger vilde hand soffue;
Saa schørsche en karl vid ieg icke snart,
Ligeuell hand haffuer en graa bart.

Phyllis.

Lad oss skynde oss att rede seng,
Ieg sier, vor brudgom bier icke leng;
En kaader skalck er hand i mund,
En gamell nar aff oprunden grund.

Rhoda.

A ia, lige som du ey schulle tage til tacke,
Naar hand saa noget slemt mon' snacke.

Phillis.

Ney, dett er stor skam tillige
Dett baade att høre oc att sige.

Rhoda.

Der kommer hun, vor kiere Sara,
Hui tager du icke paa hende var?

Sponsus sequens & amplexans Saram.

Nu est du min, nu haffuer ieg dig fatt,
Du schalt holde mig leg vd i natt.

Sara.

Ieg raader och tinger ved vor herre,
Mig tyckes, det bliffuer ey diss uerre.
Ville i haffue saadan tancke,
Ieg reddis, dieffuelen vill eder bancke.

Sponsus.

Huad siger du, kierlingen min?
Sex mend haffuer ligget ved siden din.
I dieffuelens naffn, giff gode ord,
Heller ieg slaer dig ned til iord.

Nu kommer Asmodeus løbendis.

Asmodeus.

Ney, ieg haffuer ord att sige dig,
Saa du schalt lidett tacke mig,
Ieg schall dig lære iomfruer att slaa,
En fandens afften skalt du faa.
Alt det, du haffuer i verden bedreffuett
Med horer och skøger, haffuer ieg skreffuet;
Din seng er red, din bolig er rede
I helffuede, i den gloende hede.
Du skalt bliffue mætter aff denne leeg,
De dieffle skulle alle fare paa dig.

Sponsus.

Laackett saa haffuer ieg encke,
Och lockett saa haffuer ieg mø,

Ieg kunde det aldrig tencke,
Ieg schulle i brudseng dø.

Asmodeus.

Men fanden tager saa mange.[1])

Misogamus.

Her vd, du siel, op att kure!
Din gamel hund, du maatt nu lure.

Anima sponsi.

O hui, iodutth, o voch, o vee!
Ieg skall den grumme dieffuel see;
Ieg maa nu i pinen brende,
Min vkyskhed haffuer alt faaet ende.
Ah, ville mennischen tencke her paa,
Vkyskhedz synd at snart forgaa!
Haffde de seett eller smagett den plage,
De skyde vkyskhed alle dage.
Ah hui, ah vo[c]h, mig gamle daare!
Denne pine vill euig vare.

Sara iacens decussatim clamat.

Redding, redding, gud naade mig!
Phillis, løb snartt, ieg raader dig!
Huad ieg er nu sted i stor vaade!
Hente min fader och moder baade!
Ieg bliffuer død inden en time,
Ieg reddis for den dieffuels grime,

[1]) Her er glemt et Vers.

Den dieffuel haffuer mig forfærdet saa,
Att ieg kand huercken staa eller gaa.
Lad dem icke for lenge bliffue,
Om de vill finde mig i liffue.

Accurrunt parentes, ancillis & seruis sequentibus.

Rhoda.

Her kommer redning mere end tiffue,
Med bøsse och spiud, med suerd oc kniffue,
Ia, ia, her bliffuer gott att raade,
Fader oc moder kommer nu baade.

Der **Moderen** seer Saram ligge saa got som død aff stor sorig, raaber hun:

Hielper, hielper, hou som kand!
Kierre venner, henter vandt!
Min kiere datter Sara er død,
Barn, mit hierte det bryster aff sorg oc nød.
O, gud i himmerig naade mig,
At ieg skulle offuerleffue dig!
Ieg beder dig for ald kierlighed stor,
Kand du thale, suar mig et ord!

Sara seer op thil sin moder och grædindis thaler:

Den euige gud hand mig husuale!
Hou er den, ieg hører her tale?
See, staar i her, min moder kiere?
Nu var gud mig synderlig nær.
See, min kiere fader ochsaa!
Vore suenne lader ickun borttgaa!
Min siell hun var nu y veye skall;
Før vill ieg lade mig brende i baal

Och lide aff mennisken spot oc spee,
End nogen tid saadan fristelse see.
Den plage, ieg seer, kand ingen tencke,
Alle mine dage vill ieg vere encke.

Raguel ad Saram.

Ia, kære Sara, det ved gud,
Huad fare du haffuer staaet vd!
Anna, følge liende i en kammer hen,
Att hun kand komme till sig igen.

Actus 2di Scena 9.

Rhoda. Phillis. Sara.

Huor snart vor Sara hun bedre fick!
Ieg viste vell, det ey saa hart tilgick.
Det er troldom oc skarn, hun farer med,
Hun kommer selff disse mord aff sted.

Phyllis.

Dett vere langt fra! det kand ey saa vere,
Hun skicker sig vel, med gud och ære.

Sara.

Ia, Rhoda, Rhoda, for saadan snack
Burde dig gandsche liden tack.
Vdj en kiep
Skuld mand dig lep,
Saa dett schuld skrep.

Rhoda.

Ieg skøtter møget om din tack,
Till faredag vill ieg mig pack.
Kiere, ney, du schalt mig icke slaae!
Paa mandfolck kand du slaa paa.
Du slemme quinde, du vedst det vel,
Siu mend haffuer du slaget ihiel.
Du burde att brendis paa en baal
Och aldrig mere att søbbe kaal.
Folck mene, att du wschyldig est,
Ney, ieg vill sige dig en anden lest:
Brudgommerne mente hoss dig att soffue
Vdj kierlighed god, i tro oc loffue,
Vid ingen fickst du liffues fruct,
Men tog dem strax aff dage smuct.
Huad skulle dennem ellers hendet andet,
End du est aff gud forbandet.
Haffde ieg mact offuer din liff,
Ieg skulle dig myrde med min kniff.

(Der denne tieneste pige gaar bortt fra Sara, græder hun och falder paa knæ oc tilbeder gud.)

Sara.

O gud, du, som i himelen boer,
Du hørde denne forhaanelse staar[1]),
Som denne skarns vanartige pige
Torde mig rett i øynen sige.
O gud, hielp mig aff denne nød,
Att ieg maatte anten vere død,

[1]) D. e. stor.

Eller tag fra mig denne blysel oc spot,
Ieg haabes, du en gang giør det got.
Min hiertens tancker haffuer du forstaat,
Att ieg effter mand ey haffuer atraad,
Men holder mig baade kysch och reen,
Vtuctelig ey giort mig gemeen
Med vnge karle att leege och lee
Och wbluelig til dem att see.
Mine festemend[1]) haffuer ieg samtøct
Icke i vellyst, men i din fryct.
Men disse siu
Lod deris liff.
Anten var ieg dennem icke verd,
Eller du vilt bedre raade min ferd.
De maatte ey faa min iomfrudom,
Du actede mig en god oc from.
Ieg ved det vist, de, som dig dyrcke,
I det gode vilt du dennem styrcke,
Och om de end bleffue nedtryct oc hat,
Saa vil du dennem dog haffue op satt
Och føre dennem vd med din mact
Till ære och glæde, mod de ondis act.
Alting skicker du med rett och schiel,
Ieg befaler dig baade liff oc siel!
Loffuett vere herren, vor regenter!
Hielp och trøst ieg aff dig venter.

---

[1]) Hdskr. har: festemand.

Actus 3. Scena 1.

Tobias, filius & pater.

Sønen thill faderen, som ligger siug.

Tobias.

Mig tøckes, fader, i fick en søffn,
I haffue icke soffuet i en døgn.

Thobias pater.

Hielp gud, hielp gud, ieg kand forstaa,
Aff denne verden skall ieg gaa;
Min søn, ieg skall dig lære oc minde,
Huor du skalt skicke dig vde oc inde:
Strengelig holt gudz hellige bud
Och haff din troe till den eniste gud!
Min kiære søn, ieg beder dig,
Nar ieg er død, begraff da mig!
Ver din moder kierlig och god,
Tenck den fare, hun faar dig stod,
Førend du thil verden kom;
Du est en mand baade deilig oc from,
Leffuer du, naar hun gaar aff,
Leg hende hoss mig i same graff!
Var dig vel for synd och meen,
Den herre, oss dømmer, hand kommer igen.
Kommer nogen til dig hungrig och arm,
Ynckes aff hannem oc dig forbarm!
Haffuer du møget, giff rundelig,
Gud bliffuer dig god euindelig;

Haffuer du ringe, giff dog med glæde,
Ey heller maa du nogen dag æde,
End du giffuer nogle stackarle brød,
Husuale alle dennem, som er sted i nød!
Der om vill gud oc med oss tale,
Naar hand de rettuise vil husuale.
Var dig for syndige gierninger oc ord,
Och tale ey slemt offuer dine bord!
Lad huercken mand eller quinde
Nogen hofferdighed med dig finde!
Giff din tienere deris tieneste løn,
Lad ingen kreffue dig ved en bøn,
Med alle menniske leff oc saa,
Att de ville med dig staa oc gaa!
Giør naaboe den skiel,
Du vilt haffue selff,
Det gaar dig vel,
Thil liff oc siel.
De vise giffue dig gode raad,
Aff schalcke for du spot oc had.
Foruar dig vel for løse quinder,
Och att du icke de erlige skender!
Den, som gud vil dig tilføye,
Med hende schalt du lade dig nøye,
En hustru skalt du aff gud bede
Och icke anderledis om hende lede.
O gud, ieg beder med trolig mod,
At du giffuer hannem en hustru god.
Hør endnu mere sandelig,
Huad ieg haffuer att sige dig:

Ti pund sølff laante ieg en mand,
Gabel i Mesopotamiæ land,
I Rages sted hand er nu der,
Hans haandskrifft haffuer ieg hos mig her.
Gud giffue, du haffde selskab troe
Paa vei oc sti, i herberg oc kroe!
Haffde du den, der veien viste,
Och du torde dig der til fordriste,
Da vilde ieg, du drogst did hen
Och hente oss nu de penge igen.

Tobias, sønnen.

Ieg vill gierne den reise giøre,
Ieg vill gaa vd och mig forhøre,
Om her er nogen selskab for haand,
Som acter at vandre med mig offuer land.

Actus III Scena 2.

Saluator. Raphaël. Gud och engelen.

Du offuerengel Raphaël stor
Vidst Asmodei grume mord,
Till huilckett ieg gaff hannem rom
At schee i Raguels hus vel from.
Men ieg haffuer vel hørtt Saræ bøn,
Som hun haffuer bedett till mig i løn;
Ieg haffuer oc en tiener huld,
Den blinde Tobias sorgefuld.
Nu vill ieg dett laffue saa,
At Tobias hans søn kand Saram faa.

Tobias den vngė skal vandre langt,
Och vden stolbroder er det trangt,
Med hannem schalt du reise och gaa
Och tag dig menniskens skabning paa.
Ieg hørde deris bøn och ønckelig tale,
Derfor skalt du dennem husuale.

Raphaël.

Coniuncta genua flectit.

Min gud och skaber, ieg vill fare,
Husuale Tobiam och saa Sara,
Menniskes skabning vill ieg tage paa,
Mett Tobia vill ieg staa oc gaa.
Hand skall ey skade til sit liff,
Sara skall bliffue hans ecte viff
Och følge hannem till sin fader igen,
Ingen skall giøre hannem last eller meen.
De skulle ey komme i sorg oc fare,
Her paa vill ieg flittig vare.

(Engelen kommer ned och haffuer afflagd kronen och er i vandrings kleder.)

Tobias.

Staar i gudz fred, min fromme ven!
Huor kommer i fra, huort acte i hen?
Mig tyckes, y er en vandrings mand,
Veed i nogen, der vill till Meden la[nd]?[1])

[1]) Lidt af Papiret er smuldret bort.

Raphaël.

Ieg vill der hen, och ieg gæster ind
Till Gabel, min frende, huer en sin[d]
Ieg drager den vei gennem Rages stad,
Hand giffuer mig baade øl oc mad.

Tobias.

O, maatte ieg ether følges med,
Da vilde ieg forskylde det.

Raphaël.

Ia vel! kand du bliffue ferdig snart,
Da ville wi vandre med en fartt.

Tobias.

Vill i giffue saa møgett stunde,
Ieg dette min fader sige kunde?
Eller oc saa gaar ind med migh.

Raphaël.

Ia, ieg vill gierne følge dig.
Gudz miskund och det euige lius
Vere med ether i dette hus!

Tobias senior.

Gud signe dig med dagen blid!
Men for mig er det natt altid.

Raphaël.

Verr ickun ved itt taalmodig sind,
Eders sorge skall i snart foruind'.

Tobias filius.

Kiere fader, ieg kom till denne vnge mand,
Hand vill nu till Medenland,
Hand kiender Gabel, kalder hannem hans frende,
Ville i mig med hannem hensende?

Tobias pater ad Raphaëlem.

Søn lille, ieg mercker, du est en Iøde god,
Men aff huad stamme, huad slect oc blod?

Raphaël.

Spør i om mig eller om min køn?
Ieg er den store Ananiæ søn,
Azarias lader ieg mig kalde.

Tobias pater.

Du est aff en ypperlig slect for alle!
Giør vel oc tag med dig min søn,
Huad ieg ey kand, skall gud dig løn.

Azarias, data dextra.

Ieg loffuer dig det foruden meen,
Hand skall komme karsk oc sund igen;
I huort hand vandrer eller hand gaar,
Hannem skall ey skade till it haar,
For onde mennisker oc diefflens suig
Vill ieg hannem fri, det loffuer ieg dig.
Ieg vill hannem vere en fuldtroe ven
Och føre hannem hid hiem igen.

Tobias pater ad vxorem.

Kiere hustrue, leg smør y ask,
Brød i feck och vin i flasch!

Ad filium & Azariam.

Min kiere børn, naar i ville gaa,
Tærependinge skulle i faa.
Reder eder med hatt och staff,
Och loffuer huer andre gott stolbroder laff!
Naar eder lyster, saa maa i fare,
Gudz hellige engle hand eder beuare!

Actus 3. Scena 3.

Tobias filius.. Tobias pater. Anna.

Nu ere de ferdige, oc sønnen siger grædindis:

Min kiere fader, farer nu vel!
Gud beuare eder til liff oc siel!
Haffuer ieg icke veret god
Eller och brøtt ether noget imodt,
Ieg beder eder baade med hierte oc hu,
Min kiere fader, forlader mig nu!

Pater, lacrymans, ad filium.

Min søn, du varst mig lydig oc god,
Du giorde mig aldrig itt ord imod.
Ieg kand troe, du skalt nu vandre,
Sig moder god nat oc de andre!

Filius ad matrem.

Min altsomkiereste moder søde,
Forlader mig all min skyld oc brøde,
Om ieg haffuer giort eder sorg eller harm,
Siden ieg kom først aff eders barm!

Tager eder icke for stor sorge till,
Ieg snart igen hiemkomme vill.

Anna.

Gud dig beuare! seer eder vell faar,
At intett ont eder thilslaar!

De gaar bortt.

Anna.

Herre gud boede och bedre mig det,
Att ieg maa intet raade met!
I fremmet land i it barn vild' sende,
Hannem kand saa møgett paa veyen hende,
Min eneste søn, bliffuer hand død,
Ieg aldrig foruinder den harm oc nød.
Gud giffuett, de penge var skam i vold!
Nu maa ieg sørge mangefold.
Sølff och guld
Ere skarn oc muld,
Tobias hin ven
Hand er alt hen.

Tobias.

Kiere Anne, lad ey saa,
Mig haabes, det maa alt bedre gaa.
Ieg troer, gud for sin hellige naade
Hans hellige engle beuarer dem baade.

Canitur: Deus, domine mei, Abraham.

Actus 4. Scena 1.

Azarias. Tobias.

Nu vandrer de.

Nu ere wi nær vid Tigris flod,
Der ville wi tage en huile god.

Tobias.

Nu haffuer ieg aldrig liger seett
End Wiborg sø, tøckes dig icke det?

Azarias.

Oss skall vell hendis mere sligt,
Der er møget hin anden ligt.

Hic paratur piscis.

Tobias.

Ieg vill affdrage hoser och skoe
Att sætte mig, mine fødder at toe.
Eia, eia! en fisk saa stor
Vil drage mig her vdj fiord.

Azarias.

Du est en sterck och vnger mandt,
Tag fisken i gelen, drag hannem til land!
Lad see, skær strax op den fisk,
I afften skall en støcke paa disk.
Hans hierte och galde skalt du foruare
Och leffren med: de due i fare.
Nu skynde dig, vi ville gaa,
I afften kand wi god herberg faa,

Piscem exenterat.

Compingunt sarcinas suas.

Wi komme til Raguel, din egen frende,
Saa du skalt och faa hannem at kiende.
Tobia, vilt du icke till at giffte dig?
Tag konen hiem, det tyckes mig.

Tobias.

Ieg ved det icke, langt frem det er,
Hui spør du der om, Azaria kier?

Azarias.

Ieg veed thill dig saa herlig en quinde,
Din lige er hun i slect och sinde.

Tobias.

Ia, kiere god,
Huad kand du raad?

Azarias.

Sara, Raguels datter fin!
Huad tyckes dig, Tobia min?

Tobias.

A ney, gud mig beuare!
Vilde du mig raade til saadan fare?
Siu mend er døde hende fra,
Dieffuelen hand monne dennem ihiel slaae.
Vilde ieg det voffue oc komme i nød,
Det bleff min' foreldris visse død.

Azarias.

Nei, icke saa! du skalt giøre forskiel,
Att begynde sitt ecteskab ilde oc vel;

De, som sig gifftede aff kiødelig lyst,
Dem haffuer dieffuelen ihielkryst.
Men ieg vill sige dig gode raad,
Vilt du ellers liude mig ad.

Tobias.

Ieg lenges, til ieg faar pigen at see.

Azarias.

Rett saa, Tobia, nu maa ieg lee.
Kand din sind till pigen falde,
Først skalt du inderlig gud paakalde
Om lycke och naade vdj din ferd,
Ellers er det slett intett verd.
Dett skalt du giøre i første natter tre,
Bruden icke røre i alle de.
Aff den fiskes hierte giør røgelse,
Det fordriffuer alle spøgelse;
Naar du det brender ved brudeseng,
Dieffuelen kand det icke taale leng.

Tobias.

Haffuer fischens hierte slig krafft i sig,
Da er ochsaa galden god visselig.

Azarias.

Den duer thill att tage blindhed hen,
Som blick paa øyen oc andet meen.

Actus 4. Scena 2.

Azarias. Raguel. Anna. Sara.

(De geste nu ind till Raguels.)

God afften, kand wi faa huss oc senge
For gode ord och for penge?

Raguel.

Huor haffue i hiem, huort stunde i paa?
Huad stad er i gangen fra?

Azarias.

Aff Niniue stad ginge vi fra,
Thill Mesopotamiæ land acte vi paa.

Raguel.

Kiende i icke den gamle mand?
Tobias Iøde saa heder hand.

Azarias.

Wi vare baade till hans i gaar,
Denne er hans søn, her hos mig staar.
Tobias er nu blind, kand intet see,
Før gud vill hannem sin miskundhed tee.

Raguel tager Tobiam i arm.

Min gode broders, Tobiæ, søn,
Du est rettelig en aff Israëls køn.
Guds velsignelse offuer dig være!

Anna.

Gud fader vist være euig ære!

Hillig mend! haffuer Tobias slig en søn?
Anna maa vist der aff vere kiøn.

Raguel.

Dett er gudz velsignelse oc gaffue,
Aff hannem wi alt det gode haffue.
Kiere Anna, lad oss faa mad,
Ieg er nu rett aff hiertet glad.

Sara tuctelig faar dem beggi haand.

Velkommen baade
I vnge mend gode!
I haffue vandrett mange mile,
Vill i gaa ind i stuen at huile?

Canitur: Beati omnes qui timent.

Actus 4. Scena 3.

Raguel. Anna. Sara. Asarias. Mimus.

Ieg haffuer Saram gifftet siu gange,
Men aldrig som nu var ieg saa bange,
Kiere Anne, huad skall wi giøre?
Tobiæ thilbud maa vi høre.
Hand lader sig pigen befalde vell,
Med gudelighed taler oc med skel.

Anna.

Dett fick ieg nu med Sara inde,
Ieg aldrig kunde førre befinde:

Hun haffuer till Tobiam god villie,
Oc Tobias monne for aluor gilie.
De andre altid ancket hun paa,
Endog hun ville oss icke imodstaa.

Raguel.

Alluorligen beiler hand foruist,
Azarias taler vden argelist,
Men ieg vill sige den fare der hos,
Saa raade de selff, gud raade oss!

Complicat manus.

Sara kommer vd oc bier.

Kiere moder, menden vill ey till bord,
Før de haffue talet med fader itt ord.

Azarias kommer ene vd.

Tuile i ethers datter hannem at giffue?

Raguel.

Ville gud, hand maatte bliffue i liffue.

Azarias.

Guds engell schall fri dennem fra all vaade,
Och gud skall vel beskerme dem baade;
Troer mig vist, ieg siger eder sant,
Der paa setter ieg mit liff til pant.
Det er alt saa aff gud forseet,
Ingen kand foruende det.

(Ved diss kommer Tobias vd.)

Anna.

Min kære mandlille, mig tyckes saa,
Tobias maa vel Saram faa.
Hand er aff Nephthalims, vor egen, slect,
De effter guds lou bør hin anden til ect.

Raguel.

Azarias giffuer trøst saa god,
Tobias haffuer itt christelig mod;
Anne, i raade fast der till,
Ieg icke heller det spilde vil.
Sara, sig frem obenbarlig nu,
Huad tyckes dig om hannem i din hu?

Sara.

Kiere fader, ynde i det vel alle,
Hui skulle det mig da ilde befalde?

Raguel.

Gack hid, min datter, ræck hid din haand!
I naffn faders, søns oc hellig aand
Ieg giffuer eder thue thill samen,
Gud vnde eder lyck och salighed, amen!

Terga pulsant circumstantes.

Mimus.

Nu hoffuer mig till,
Nu laffue de till,
Ræt brøllup det nu bliffue vil!
Aha, huilcke mange hug ieg fick!
Hui fenden haffue de saadan skick?

De slog vor brudgom och Sara met,
Men ieg vill sige och gætte det.
Mange skulle gierne tage hug saa mange,
Kunde det dennem som Saræ gange,
De vilde vel gerne haffue mandt,
Tøff huat! hand er i en anden land.
Hand kommer ligeuel hiem paa stand;
Men om du haffuer paa hannem baand,
Slip hannem icke, holt hartt ved haand!

Hand quæder.

Sligen er vngersuend i sin tal',
Alt som mand griber en aal ved hal':
Aalen skrider bort och siuncker i vand,
Effter staar iomfruen med baren haand.
Holt, holt! det er icke altid saa,
Vor mø vor suend betale maa.

Hand quæder.

Sligen er iomfru i sin troe,
Alt som mand træder paa tryske bro:
Du mener, du gaar paa broen tryg,
Du ligger i vandet paa din ryg,
Du falder igennem kurffuen plat,
Saa maat du vell haffue det for dat,
De beggi tu en gamel hatt.
Ieg vill hen till brølup gang,
Mitt forne haffuer ieg send for lang:
Tørre myrer, madorm spege,
Saltet myg, lopper i postege,
Røget oldenbørre, bremser stegt,
Frøer figen, skarnbødel confect,

Offuerstrød
Med luse krud,
Mushaler sucker, hest pomerantz,
Stegt harretind oc slig anden fandz.
Brølupet for y icke her att see,
Det schall paa raadhuset skee.

Actus 4. Scena 4.

Tobias. Famulus. Azarias.

Gud vere loffuet mig giør bistand,
Endog ieg er i fremet land,
Och Azarias er mig en god tolck
Iblant disse fremmede folck.
Nu schulle wi drage her fra aff sted
Och haffue aff Gabel vor besked;
Ieg bleff vel gierne her hoss min brud
Och sende Asariam enne vd.
Løb ind, min dreng, til Asariam tal,
Ieg vill giøre, huad hand befal.

Famulus.

Ieg skulle Azariam bede vdkom'
At tale noget med vor brudgom.

Azarias.

Her er ieg, min Tobia saa ven,
Naar ville wi thill reise igen?

Tobias.

Gud giffue, ieg dig saa villig kunde giøre,
Att du ville vor ærinde føre

Till Gabel vor frende om de penge,
leg vill faa med dig fire drenge.

Famulus.

O, matte ieg med thil Rages fare,
Ieg vilde saa vel paa eder tage vare,
Gabel hand er min fader kiere,
Ieg vild oc saa gierne lidet hieme vere.

Azarias.

Du schalt vell komme med, min søn lille!
Ieg forstaar, Tobias, att du ville,
Ieg skulle bestille vor ærend med flid
Hoss gabel oc biude hannem til brølup hid.
Ieg vill, nest gudz hielp, y morgen aarle
Reise aff med heste och karle.
Men, Tobia, vi vill vare paa i nat,
Du vedst, huorledis det er fatt;
I afften skalt du først med Sara ind gaa,
Huad ieg dig lærde, tenck der paa.

Actus 4. Scena 5.

Phyllis. Anna. Asmodeus. Misogamus. Tobias. Sara. Raphaël.

Kiere moder, Sara, gack i seng,
Mig tycte, Tobias vilde bie noget leng.

Anna.

Gud vocte dennem for sorg oc nød,
Gud giffue, de icke y morgen ligge død.

Phillis.

O moder, sin ledertasche hand opløsde
Och noget tingest i ilden øsde,
Det lucter i kammeret deraff saa sterck,
At mit hoffuett det monn' verke.

Asmodeus.

Hand lucter røgen oc nyser.
Fui, fui! er der horn i den ild?

Misogamus.

Hand spyer oc løber bort.
Waa, waa, wø! der er onde dild.

Asmodeus.

Ieg maa alt noget nermere till,
Huad det er, ieg vide vill.

Iterum iterumque accurrit, nunc minus nunc magis fugitans.

Tobias.

Min hiertens allerkiereste brud,
Lader oss nu først bede gud!
Staar op aff sengen, falder paa knæ,
Saa skall wi giøre disse natter tre.
Siden maa vi soffue til sammen
I en lycksalig ecteskabs gammen.

Foculum auget.

O mectige gud, o naadige gud,
Abrahams, Isaachs oc Iacobs gud!
Euam bygde du aff Adams riffbeen,
Gaff hannem hende til hustrue reen,

Till hielp oc trøst
I alschens brøst;
Nu vedst du, med huad tancker oc sind
Ieg haffuer gangen min ecteskab ind:
Icke vdaff slem begierlighedt,
Men aff en erlig kierlighed
Och atraa thill verden at formere
Med børn och affkom, dig til ære.

Asmodeus grummelig skrigger.

Weu, woo, huad er det for en røg?
Det lucter verre end helffuedis møg.
Hand hannem icke paa munden slog,
Der hannem lærde saadan aff bog.

Foculum auget Tobias.

Sara.

O naadige gud, mischunde dig!
Ieg haaber paa dig saa stadelig.
Lad oss leffue vor alder thilsamell
Vdj din fryct och bliffue gamel!

Asmodeus propius accurrens horrendum clamat.

Weu, voo! her kand ingen vere nær,
Dett rygger verre end suogel oc tær.

Raphaël, habitu Angeli.

Du løgner och morder, hui lader du saa?
Lade disse tu vnge folck vere y roe!
Hier her schelmer, du ærløss tiuff,
Stick dig nu Belial i dit liff!

Du slemme morder och ære skender,
Troer du, att ieg dig icke kiender?
Hid, Asmodee, Sathans krop!
Ieg binder dig i lencken op,
I ørcken schalt du fangen staa,
Brug till din best, hid schalt du gaa!
Nu schalt du kiende Zebaoth,
Hand skall med dig driffue sin spot.

Asmodeus vlulat.

Ey, ey, ey, ey! huort hen, huort hen?
Hui slaer du mig lencken om hals oc been?

Angelus.

Ieg skall dig slaa i iern och skraa,
Her skaltu i iernlencker staa,
Min brudgom och brud lad soffue i fred,
Varst du end skønt ti gange saa vred.
Ieg skall dem baade saa foruare,
Att de skall ligge vden fare;
Ieg schall dig giøre veien trang,
Var end din næse mere lang.
Pthui dig, pthui dig, du fule skand!
Torde du røre ved min mand?
Ved Tobiam oc min Saram?
Pthui dig, Satan, nu faar du skam.

Asmodeus vlulat.

Ah, lad mig haffue natte frest,
Ieg maatte end vere Tobiæ gæst.

Angelus.

Du schalt noget andet bidde paa,
Her skall din vren aand saa staa.
Ti gud mig sende dig att binde,
Att du ey skader mand eller quinde,
Som ligger i sin ecte seng;
Dett vere mand, quinde, pige eller dreng,
Som samles saa med gud oc ære,
Deris beschermer vill ieg vere.

Misogamus.

Hui tusind dieffle staar du her
Och ey er vde[1]) paa din ferd?
Ieg haffuer nu løbet verden om,
Opsluget alle, som mig forkom,
Och haffuer veret paa felles beste;
I helffuede er kommen mange geste
Nu paa ny, siden du drogst bort,
Hør du det, din dieffuel saa sortt?
Hui staar du her ved denne stage?
Sig mig din sorg, sig mig din plage!
Aldrig kand ieg nu tencke,
Hui du staar her i lencke.

Asmodeus.

Ah, kiere broder, huad siger ieg nu?
Aldrig kom det i min hu,
At ieg saa skulle bunden bliffue
Lige som andre skelmer och tiffue.
I natt miste ieg saa fed en braad,
Siu dieffle kunde fanget der aff mad:

[1]) Hdskr. har: v dj.

Den vnge Tobiam haffde ieg fatt,
Vilde ført hannem til helffuede brat.
Straxt kom Raphaël til mig fattig trold,
Tog fatt paa mig med offueruold
Och band mig saa thill denne mast,
Som ieg haffde verett en fuler gast.

Misogamus.

Huad? Raphaël, lad hannem løs igen!
Eller wi skall giøre dig stor meen.
Skulde du tu dieffle imod staa?
Sla lencken løss, lad hannem gaa!
Ellers schall ieg och min mage
Dig strax thil hellffuede tage.
Din huid klede kand ey hielpe dig,
Du skalt nu strax till helffuede med mig.

Raphaël.

Vig bort, Sathan, och flye der hen,
Som du kom fra, till helffuede igen!
I lencker schall ieg dig opbinde
Hoss din broder i denne sinde.
Pack dig bort och gack din kaas,
Eller ieg skall oc sla dig i laass!
Wig bortt, siger ieg, du slemme krop!

Misogamus.

A voch, a væ, o lop, lop, lop!
O, wi arme sulten dieffle,
Skall en engell oss saa offuertreffle?[1])

[1]) Skrivfejl for: offuerteffle?

Ieg løber till helffu[e]de alt ieg kand
Och henter flere dieffle paa stand,
Att wi denne engel kand fordriffue,
Enne tør ieg her icke bliffue.
Eia, huor dieffler de schall schraale,
Huor schall de tyde, huor schall de raale,
Naar ieg dem siger, huor det er fat,
Huor den enne dieffuel er fangen i natt
Och nu staar bunden til it træ,
O iammer och nød, o wuch, o væ!

Åsmodeus.

Dig følger for møgett brasch oc bram!
Vill du bescherme hin Tobiam?
Huad, haffuer hand priuilegium,
Mere end de andre, aff pauen i Rom?
Ieg haffuer siu brudgommer slaget her ihiel,
Skall hand ey nyde same skiel?
Gaff gud mig mact de siu att slaa,
Huad haffuer Tobias at stole paa?
Den kolbrender stoler paa ild oc kuol,
Hand maa mig kysse y arse huol!
Endog hand brender horn paa ild,
Dog er ieg en engel gæff oc gild
Saa vell som du! hør Raphaël!
Huad? skall ieg i dag vere din træl?
Ieg haffuer alt seett en røgels tilforn,
Ia, ieg var med, som de brende horn.
Huad skuld Tobias her i land,
Her att leede effter sin lilie vand?

[Hand?] hid er kommen aff offuer modt,
Alt offuer vand, alt offuer flod,
Till ecte at tage denne Saram,
Aff idel hoffmod, brask oc bram,
Ia, her saa sagt hos dig att sige:
Hand kunde icke finde sin ieffnlige.
Huad vill hand med den, den Saram?
Følger hende icke forbandelse oc skam?
Ti lad mig gaa paa frier fod,
Ieg raader dig, giør mig intet imod!

Raphaël.

Ney, ieg skall dig træde her vnder fod!
En engel est du? tilbag', tilbag'!
See, du och Beelzebub i ere mage.
Du skalt ey røre det minste haar
Paa min Tobia, i huor hand gaar.

Asmodeus.

O, hielper, brøder, min stercke flock,
Med regement oc hele skock!
Min Beelzebub, Fyg oc Bunterock!
I erlige dieffle, huor er i nu?
Skall en engell mig fange oc kue?

Raphaël.

Lad hør, tørst du knyst en gang?
Ieg skall dig giøre veien trang,
Ieg skall dig fange oc binde med bast,
Varst du end siu gang saa slem en gast.

Asmodeus.

Ah, lieber, ia, ia, Raphaël,
Det er gudz mact aff Israël!
Ia, Raphaël, hin store mand
Mig fattig dieffuel i lencker band.
Du bandst mig icke, du bandst mig icke!
For dig vill ieg icke vige en pricke!
Ah, Raphaël, huor lenge, huor lenge
Skall denne lencke mig saa trenge?

Raphaël.

Her skalt du staa i mørched sort,
Emeden ieg farer til Rages bort
Och bestiller for disse brølups folck
Deris ærind och gaffn lige som en tolck.

Raphaël gaar bort, **Asmodeus** skier med tenderne och bidder i lencken.

Ieg kommer vell en gang paa fod,
Ieg kommer igen och bliffuer god.
Hoss ectefolck vill ieg det heffne,
Saa viitt som mig maa giffues effne;
Baade hoer och mord vill ieg anrette
Och føre dem i kiff oc trætte.
Ah, var ieg ickun i helffuede igen,
En engell schull ey giøre mig meen;
O, vilde mine brødre staa mig bi,
Aff denne lencke bleff ieg fri.
De mig forløb som erløss tiffue,
Saa stick dem Belial i deris liffue!
De mig forløb som ærløss mend,
En redder hare bliffuer vel kiend.

Actus 4. Scena 6.

Raguel. Serui duo. Phyllis. Rhoda. Anna. Mimus.

Phyllis.

Ieg er saa glad, fryd offuer fryd!
Vor vnge folck leffue med glæde oc dyd,
Till pass oc sunde i alle maade,
Nu vil ieg giøre ti til mig glade.
I natt om midnatt, hannen mon gale,
Befoel mig fader til suenden at tale
Och bede dem gaa och kaste en graff,
Och ieg skulle gaa i same laff
Till brudhuss dør att høre mig for,
Huorledis det vor vnge folck gaar.
Var hand død, da schulle hand begraffues,
Inden det haffde begynt at daffues.
Ved Tobiæ side ligger Sara nu,
Saa sødelig soffue de bege tu.

Rhoda.

Kære, sact, sla icke husett ned!

Phyllis.

Ieg ved om Tobias saa god beskeed!

Rhoda.

Den sellige mand, du finder hannem nu
Liggendis med halsen brut i tu.

Phyllis.

Altid vilt du gierne spaa ilde,
Dett er ick endda[1]), som du vilde:
Ieg kegett sagt thil dennem ind,
De legte och loe i same sindt.
Ieg saa vell, huad hand i afftes giorde,
Ieg ved vel, huad ieg aff hannem hørde:
I afftes, der Sara i sengen laa,
Att bede bad hand hende op staa;
I[2]) natter tre schulle det saa vare,
Saa lenge ville hand hende spare.

Rhoda.

Hand maa met gott schiell hede thobe
Lige ßom hans fader; leg det thilhobe,
Saa heder hand Tobe Tobeßøn,
Vor Sara haffuer en brudgom schiøn!
Haffue i hørt, huilcke slidder sladder
Denne lidell scharn kand staa at pladder?

Phyllis raaber.

Fader, moder, gud giffue, i kunde see
Vor Saram, Tobiam, daa schulle i lee.

Raguel.

Kand du forkynde mig den glæde,
Ieg schall dig giffue et thrøie klæde.

---

[1]) I Haandskriftet er det skrevet: ickend da.
[2]) Herfra og til S. 74 L. 22 er Stykket afskrevet med en anden Haand.

Phillis.

Veed Tobiæ side liger Sara nu,
Saa sødelig ßoffuer di begi thu.

Raguel.

Benedidit vere vor herre mild,
At det er icke gangit saa ild,
Som diefflen och vor vuenner villde!
Du hielper, dog du kommer silde.
Huad ville nu disße hedning meene?
Du est gud och herre allenne.

Anna.

Saa wist ville gud denom beuare,
Thill sit naffns ære hand denom beuare!

Raguel.

Løber hen, drengi, kaster effter den graff!
Lader ingen faa at vide der aff!

Mimus.

I schall ey haffue met Tobias harm,
Hand liger begraffuit i Saræ arm.

Servus.

Iaa, du varst verd at graffue ned,
Som du staar leffuendis, paa den sted!

Mimus.

Ieg var thill fredtz at henge dig op
Och lade dig omløbe ßom en thop,
Du kunde det ret vell forschyllde
Med din schalck[h]ed och mange stylde.

Servus.

Iaa, herrer och narrer haffuer frj sprogh,
Du est en slem thyff noch.

Mimus.

Saa est du och,
Saa faa du poch!

Servus alter.

Mand schall sig icke met giecke blende,
Dj kand en altid snarist schiende.

Actus 4. Scena 7.

Azarias. Gabel. Mimus. Tobi: Raguel.

Azarias och **Gabel** følgis thill haabe thill brøllupet.

Azarias.

Nu giør i, Gabell, som en christen mand,
I ville mig følge aff land.
Først forschyldet i stor thack och løn
Aff den gamle Thobias och hans søn,
At i mig rede haffuer thillthold
Effter haandschrifftens rede indhold
Sex snees daller och der thill fem,
I min vesche haffuer ieg dem.

Gabel.

Dit[1]) bør en dannemand och staar hanem vel
At bethalle sin gield och giøre schiell;

[1]) Jvfr. foran S. 34 Anm. 1.

Saa giernne som mand vill penge læn,
Saa gierne schulle mand bethalle igien.
Men thit daa lanne mand sin ven
Och kreffuer igien ßin vuen.
I fick mig min haandschrifft och klar quittandz,
Huj schulle ieg daa ville bruge finandz?

Mimus.

O, huilcken rettferdig mand och thro!
I vor by kunde du icke boo.
Haffde vj dig her,
Vj schulle dig lere
Ret at giøre vnderfundig breffue,
Du schalt her finde thrersche reffue.
Vj schulle dig lære loffuen thill prich,
En krog paa huer cappitel och stich.
En doctor en iurre[1]) ville vj kyse,
Før hand fick lerd ret at liuße
For sin loumaall och at steffne lade
Loulig och ret i alle maade.
Huad throest du siden om hans hoffuidt sag?
Hand schulle gierne haffue osß fordrag.
Tøckis eder icke, att ieg loffuen forstaar?
Ieg haffuer studierit der paa it aar.

Azarias.

Dernest emod Raguel i stor venschab beuise,
Och di vnge folck schall eder prise.

---

[1]) Mon ikke: in iure?

Gabel.

Osß bør at holde den gamle venschab,
Osß børd at mindis vor erlig frendschaff.
Ieg ved vell, dit schall Raguel behage
At snacke om di gamle dage:
Huor vj huer aar thill Hierusalem vare,
For herren osß at obenbare,
Huor møgit vj haffue thillhobe lijd,
Ondt och got i vor vngdoms thijd.
Huo er den vnge mand, der kommer hid?

Azarias.

Dit er Tobias, vor brudgom blid.

Tobias thill sin drengh.

Løb ind, sig thill fader och moder,
Nu kommer Gabel och Azarias min broder.

Gabell faar Tobiæ haand och omfaffner hanom; disß imellom komer Raguel, Anna, Sara, piger och drengi vd.

Vor Israels gud vellsignne dig!
Du est ret din fader lig;
Hand er en danmand, iaa ret en gudtz mand,
Sligen almisgiffuer ieg ingenstedtz finde kand.

Till Raguel.

Hellsell, Raguel! ieg budet strax fulde.

Raguel.

Velkommen, Gabell! du dit giøre schulle.

Anna.

Vellkommen thill osß, min kiere Gabell!
At i hid foer, dit giorde i vell.

Gabel.

Io mend, ieg gierne kom.
Till Sara.
Sara, o min guddatter from,
Ieg ynscher dig lycke och naade,
Medt gudtz velsignelse i alle maade,
Och inden dag iamling en vng ßøn,
At du formierer vor slect och kiøn
Och seer din børnnebørn vden schamme
Och siden Israels fred euig anamme!
Vi allesammen
Sige amen, amen!

Raguel.

I got folck, mig thyckis saa:
Vj ville ind i stuen gaa
Och der met hin anden lystig vere,
Guode vener nu sancket ere.
Kommer Gabel, kommer Tobias,
I thage met eder Azarias!

Tobias.

Bier, Sara! vi ville dantze et sind,
Azarias, giør sellschab, før i gaar ind!

Asarias[1]**.**

Ieg vill først haffue mad oc dricke,
Her vde[2]) att dandze skall i icke!

Tobias.

Ieg ved dog, wi løbe ingen fastelaffn.

---

[1]) Herfra fortsættes igjen med Afskriftens første Haand.
[2]) Hdskr. har: vdf.

Asarias.

Gaar ind att dantze i Iesu naffn.

Mimus.

I, iai! nu kom skolemester hiem!
Wor Sara maatt lade hendis dantz betem.

Actus V. Scena 1.

Anna. Tobias. Phylira.

Iaa, ia, mandlille! ieg sagde vel det,
Der du sende Tobias aff sted,
Att der var i stor fare och vaade
For pengene och for liffuett baade.
O, haffde wi hannem ladet hiemme bleffuet,
Wi kunde vel vden de penge leffuet.
Nu var ieg vde, effter dennem saa,
Ney, de komme icke, det er langt fra.

Lacrymat.

Tobias.

Dett er vell nogett, de bie saa lenge,
Maa skee de icke kand faa de penge,
Maa skee Gabel haffuer sagdt gode nat,
Ellers wed ieg icke, huor det er fatt.
Gack endnu, Anne, it sinde vd,
Maa skee vi kand faa nogen bud.

Anna.

Ieg gid icke nu,
Hør, pige, løb du!

Phylira.

Moder bad, ieg schulle vd gaa
Och vor Tobias tage vare paa,
Om hand icke kommer hiem igen,
Ieg ved icke, hui hand saa leng er hen.
O seer, om i kand hannem icke see,
Hør i hisse bort, som staa oc lee!
Men ieg vill troe for sande vist,
Hand vill komme aff denne rist.
O seer, om hand icke kommer der,
Ieg taler thill dig, som staar oc leer!
Du kand staa oc grinde att mig,
Ieg skall gaa ind och klage dig.

Anna egressa iterum.

Herre gud naade mig arme quinde!
Skall ieg min søn ey leffuinde finde?
Gud baade mig det!
Gud bedre mig det!
Tobias hin ven',
Du est alt hen,
Min lyst, min trøst
I vor alders brøst,
Vor øye och lius
Vdj vortt hus!
Ia, Tobias, min eneste søn,
Huem skall nu forøge vor køn?

Tobias.

Thi stille, Anne lille!
For guds skyll, lad ey saa ilde!

Vor søn skader intett, hand lider vel,
Dett kand ieg sige med gott skiel;
Hand haffuer med sig en staalbroder tryg,
De trolig kaste thill huer anden ryg,
De haffue och att vandre mange mile,
De skall vndertiden haffue huile.
Hart ad tue hunder mile er der hen,
Lige saa mange tilbage igen.
Gud vere med dem!
De komme vel hiem.

Actus 5. Scena 2.

Asarias. Tobias. Sara. Raguel.

Tobia, vi paa hiemuey maa
Och lade vor hu till Niniuen staa.

Tobias.

Saa mend, Asaria, ieg tencker allestedz,
Min moder er icke vel til fridz.
Fader dett beder betenke kand,
Hand haffuer vandrett gennem mangen land.
Wi ville aff Raguel nu orloff tage,
Och Sara schall nu med oss drage.
Der kommer hun, min hiertens Sare,
Ere i ferdig med oss att fare?

Sara.

Ah ney, huort ville i saa snart?

Asarias.

Wi skall vandre med en fart.

Sara.

Ieg ved vell, ieg skall følge medt,
Min fader icke end thilsteder det.

Raguel.

Huad er det, i tale med huer andre?
Ieg troer icke, i nu ville vandre;
Ieg endnu eder icke slippe vill,
Men dette vill ieg giøre her till:
En bud vill ieg eders fader sende,
Som hannem kand giffue alting til kiende,
Saa bliffue i hos mig en tid lang hen,
Wi see icke huer andre huer dag igen.

Tobias.

Kiere Raguel, min kiere fader,
Ieg beder, i oss nu fare lader!
Min fader hand lenges effter mig,
Min moder offuermaade gremmer sig;
Huer stund paa dagen de vel tæle
Och oss vor dags reise til mæle.
Om det for deris skyll icke var,
Ieg bleff hos eder itt gandsche aar.
De ere gamle och anger giffuett,
De tuile om, ieg skal vere ved liffuet.

Raguel.

Dett er vel sande, ieg bekiende maa,
Vdaff mig sielff kand ieg det forstaa;

Och vill det nu icke andett verre,
Saa vil ieg befale ether vor herre.
Tobia, min søn oc suoger kiere,
Min datter haffuer du med heder oc ære,
I maa icke saa fra mig fare
Vden ald bescheden, arme och bare.
Der er ickun lidett i pigens skrin,
Der med kand du icke sætte husett din;
Du haffuer behoff baade koe och sou,
Der hør saa møget till en boe.
Mitt godz haffuer ieg nu lige skifft,
Halfft giffuer ieg eder til medgifft,
Være sig i folck, suenne och træl,
Eller i queg, øxen och kamel,
Eller i godz, sølff och guldt,
Da schulle i haffue eders part fuld;
Och naar gud kalder mig her fra,
Da vill ieg det haffue skicket saa,
At i skulle haffue det till arff,
Huad her er, huer en skarff.
Løb ind dreng, hent mig den breff,
Som ieg nu beseglett och schreff!

Tobias.

Kiere Raguel, med gierning oc daad
Handle i ether som en fader god!
For slig[1]), som i oss nu beuise,
Kand ieg eder aldrig nocksom prise
Och tacke eder, som mig bør,
Och en søn med rette tilhør.

[1]) Eller maaske (?): fig.

Raguel.

Ieg ved vell din villie god,
Ieg kiender vell din villie god.

Anna.

Min kiere søn, ieg gerne snackett
Med dig, før du slett aff tackett.
Du føre min datter i fremmet land,
Som hun kiender huercken quind eller mand,
Du skalt holde hende y tuct oc affue
Och hender ey giøre nogen plaffue;
Om hun end giør dig lidett imod,
Tred hender dog icke strax vnder fod;
Dett spørges lenger end thill neste gaard,
Om du feier gulff med he[n]dis haar.
Haffuer kierlighed samen, det staar eder vel,
Der skeer møgett inden senge fel,
Mand ville ey, huer mand skulle dett spøre;
Vill nogen skalck løgn for dig føre
Och komme wsømme mellem eder baade,
Da tenck den store sorg oc vaade,
Der løgn och suig kand bedriffue;
Mangen tager sin stolbroder aff liffue
For løgen och squalder ey verd en bøn',
Tenck der paa, min kiere søn!
Tenck och saa, du est hendis mand,
Lad ey din tiunde ride hende i vand,
Luck hende ey fra øll eller mad,
Lad hende ey græde, naar du est glad.
Holt ey dryck eller døy vid dit bord,
I stor dryck yppes hor oc mord;

En quinde bør icke att dantze eller hoffue,
Naar manden er drucken oc lyster att soffue.
Der kand snart kom ild i blaar,
Snart er skiden wskøtte kar;
Fordj skalt du hende tucte och ære,
Dannequinde naffn er erligt at bære.

Mimus.

Till med er hun red och blue i hue,
Stackett er och høne flu';
Men vill hun kliffue mod dig at gale,
Da tag en kep, leg paa hendis hale;
Hun faar vell saa itt andet sind,
Saa er icke behoff at hente ind,
Som eder forlige schall paa nye
Och fylde der med en gandske bye.

Raguel.

Min kiere datter, Sara min,
Du schalt nu følge husbond din.

Sara.

Ia, kiere fader, ieg saa forstaar,
Gud giffue, det thill gode gaar!

Raguel.

Du kommer nu langt fra oss hen,
Som du kommer, du kiender icke en.
Tenck, du est denne fine mandz quinde,
Lad ingen skendzel med dig finde!
Du skalt vere hannem lydig oc god,
Giør hannem aldrig itt ord imod.

Anna.

Fey din gulff oc bred dine bencke,
Henter du øll, lad de andre skencke.
Holtt dine siie kar alle rene,
Foruar dig vell for vnge suenne.
Faar du ærind att gaa i bye,
All schualder och løgen skalt du skye;
Statt ey saa lenge, dig vercker been,
Rycte din ærind, gack hiem igen.
Faar du børn, holt dennem ved affue,
Och tacke gud for sin store gaffue.
Bliffuer din hosbond paa dig vred,
Bed om naade och hannem forbed.
Lær ditt folck gud att tiene,
Som det tilhør piger och suenne;
Ville de dig dog intett frycte,
Lad din bunde dem sielff tucte.
Laaner du nogett aff din naaboe,
Gield det snart, saa bliffuer du troe.
Tale faa ord, det staar dig vell,
Formøgett snack følger liden schiel.
Fest din kedell i din grue,
Lad ey suen komme i din stue.
Skøtt din rock och saa din teen,
For møgen kæde gielder ilde igen.
Naar din bonde wil gaa til senge,
Følge hannem strax, duel icke forlenge.
Red din seng och holt rene dine blær,
Gesten seer offte det, du ey seer.
Min kiere datter, ver icke for lad,
Holt rene dine gryder, skier oc fad.

Raguel.

En quinde, som skall forsørge sin bo,
Maa haffue wmag och møgen wro.
Giff almisse gierne, læn gerne hus,
Tend op for dennem ild och lius;
Dog maatt du haffue till dennem itt øye,
Och var din godz flittig oc nøye,
De onde geste dig da frycte,
Aff de gode for du itt ærlig røcte.
Slig andet mere acte vell,
Vill du dig arte, da lær det sig sielff.

Tobias[1]) cum toto comitatu, accinctus itineri.

Kiere Raguel, kiere Anne, moder och fader,
Huad ßom er forseet, i mig forlader,
Ieg thacker eder aff hierthe och hue,
Ieg eder gud befaller nue.

Sara.

Allerkieriste hierthe fader,
Allerkieriste hierthe moder,
For gudtz schyld i mig forlade,
Huad ieg mishandlit i nogen maade!
I haffue mig saa vell opdragit,
Alt thing met mig i det beste thagit.
Saa thit her kand bud mellom gaa,
Skriffuelse schulle i fra mig faa.
Farer vell, fader!
Farer vell, moder!

[1]) Herfra er igjen et Stykke skrevet med Haandskriftets før omtalte anden Haand (jvfr. foran S. 69 Anm. 2).

Raguel.

Gud giffue, dit gaar eder alle vell,
Gudtz engell beuar eder thill liff och siell!
Gud giffue, i nu hiemme finde
Fader och moder glad i sinde!
Ville gud mig den naade bethee,
Ieg kunde en gang faa at see
Di børn, aff eder thu bleff fød,
Saa ville ieg gierne vere død.
Farer vell,
Thill liff och siell!

Anna lacrymans.

Ieg kand inthit meire thalle,
Eder vill ieg gud befalle!

Azarias.

I haffde met osß møgen vmag,
I schulle alting thill beste thage.
Gud giffue, i eder øffue altid
I gudtz fryct och dyder met stor flid.
Ieg loffuer mig offuerbaadig at vere
Eder at thiene thill guode och aere
For det møgit gode, i haffuer osß giort,
Och at i mig haffuer liud och hørd.

Actus V. Scena 3.

Tobias iunior. Azarias. Tobias senior. Anna. Phylirra.

Cum magno commitatu proficiscuntur.

Broder, nu kand ieg see Garan stad,
Gud sche loff, nu er ieg glad;
I morgen ville vj strecke paa,
At vj kand Niniven thillig naa.

Azarias.

Du veest vell, huor det er hiemme,
Nu maa vj osß ey forßømme.
Vj ville nu hiem alt først faar
Och sige fader all vilkuor
Och moder alting ret vdthyde,
Saa hun schall inthit her aff forthryde,
Alt huis vj haffue vdrettit der
Med Gabell och din høstru kier.

Tobias ad Saram.

Vj ville drage for saa hastelig,
Y komme effter saa ßactellig.

Tobias senior.

Hu kand volde halffue drømme:
Nu drømpthe ieg, Tobias var hiemme;
Viselig er Tobias for haand,
Ieg aff min drøm det mercke kand.
Mig thyct, Tobias kom mod wor gaard,
Hans liden hund hand løb hiem faar,

Hand huisſmet met haalen och spranch imod mig,
I det vognet ieg saa gladelig.

Anna.

Ieg vill gaa och see mig om,
Huo veed dit, hand maathe end kom.

Phylira.

Seer his, moder, huilcken schare stor!

Anna.

Ieg seer denom icke! huor er di? huor?
Iaa, der hen! nu seer ieg denom och,
Dit er en stor mangfoldig flock.
Nu seer ieg Tobias och Azarias,
Løb snart ind thill fader Tobias!
See thill, at hand sig icke mon støde,
Thi hand vill haste Tobias at møde.

Azarias.

Mindis du, Tobia, huad ieg befallde,
Der ieg dig giemme bad den galde?
Den er guod mod øyens breck,
Thag nu nogit aff din seck,
Naar du kommer thill din fader blind,
Stryg daa paa hans øyen samme sind.
Her kommir vell glæde stor i gaarde,
Men møgit større vill den vorde,
Om din fader kunde faa seet
Dit møgit guode, dig er betheet.

Tobias senior.

Er ieg nær ad min søn Tobias?
Kand i thill viß see Azarias?

Tobias iunior.

Aller kierste fader, her er ieg,
Gud spar eder euindelig!
O moder kiere, huor er dit fatt?
Ieg haffuer thill eder saa mange guod nat,
Først fra den throfast Gabell,
Saa fra hin guode fromme Raguel,
Saa fra Anna, eders frencke,
Hun bad, i schulle paa gamle venschab thencke.

Tobias senior.

Leffuer Raguel? lider hanom vell?
Huor er dit ochsaa med Gabell?

Tobias iunior.

Strax miere der om vj thaalle ville.
Kiere fader, staar lidet stille:
Ieg haffuer en øyen sallue guod,
I maathe end faa der aff buod;
Ieg vill eder nogitt paa ßmørre,
Och i schall icke der ved røre,
Men verre stille en halff stund,
I schall inthit haffue der aff vndt.
Kiere fader, gaar aff veiret ind,
Ellers ville øynen for møgit rinde.
Ieg[1]) vill eder fortelle vor færd,
Ieg haabes, dett bliffuer eder kiertt.

[1]) Herfra fortsættes igjen med Haandskriftets første Haand.

Tobias senior.

Huor er Azarias, din gode broder?

Tobias filius.

Hand staar och snacker med min moder.
Vi ville alle i stuen indgaa,
Der schall i alting att høre faa,
Huor dett er mig nu gangett i haande,
Dett stund ieg var i fremmede lande.
Phylira, bliff du her, tag paa vare,
Naar hid kommer den anden skare,
Kom saa snartt och var oss ad.

Phylira.

Ieg vill giøre, som i mig bad.

Actus V. Scena 4.

Seruus. P[h]ilira. Tobias senior & filius. Sara. Mimus. Asarias.

Hui staar du her, staag om bye?
Huad gielder, du haffuer tidinde nye?

Phylira.

Alt ved ieg nogett meer end du.

Seruus.

Siger oss dett, kiere iomfru.

Philyra.

Asarias sagde moder hiemmelig,
At Tobias haffde gifftett sig.
Ieg haffuer icke stunde her att staa,
Ind till vor folck ieg løbe maa.
Kiere Tobias, kommer nu vd,
Nu faa i fra de andre bud.

Post Tobiam, Annam, Asariam egressos clamat
Tobias senior faciem redimitus:

Anne lille, ieg vill och vd med!
Tag ved min haand, følge mig aff sted!

Tobias iunior ad Saram.

Velkommen, Sara, i kom effter snart.

Sara.

Wi skønde oss med største fartt.

Mimus.

Hand var alt for, der drog saa haart.

Anna ad Tobiam filium.

Er dett Sara, din kiere brud?
Vist er hun dig giffuett aff gud.
Sara, min datter kier och bold,
Ieg glædis ved dig saa mangefold.
Gud oc mig du velkommen est,
Ieg skall dig være moder alsombest.

Sara.

Lige som eders pige
Maa i mig tilsige.
Ieg skall eder vere en datter from,
Min moder mig hart mindet der om.

Mimus.

Gammel som god,
Dett volder, huad rod
Du est paa groed,
Och huor du stod.
Est du ey god,
Du skalt faa fod
Aff hus och bod.
Vær mig icke mod,
Saa est du god.

Tobias ducit Saram ad patrem.

Kiere fader, her er min hustru fin!

Sara.

Guds fred, kiere fader min!

Tobias senior.

Wellkommen till oss, min datter kiere,
Guds velsignelse offuer dig være!
Gud giffue, dett dig løckelig gaar,
Och att leffue med oss i mange aar!
Vilde gud vnde mig, saa maatte skee,
Ieg kunde Tobiæ hustru see,
Ieg vilde icke lenger begære
Her i verden till att være.

Asarias.

Tobias, tag nu kledett fra
Och see, hur dett sig haffue maa!

Tobias filius abijcit quandam membranulam, oculum abstergens; pergit tergendo pater et mirabundus dicit:

Gud haffue loff, ieg kand see,
Ieg kand see baade dem oc de,
Ieg kand see eder altt som best,
Du Tobias, du Anne est.
Ieg kand see eder alle oc huer,
Men ieg ved icke, hou disse er.

Anna.

Mandlille, det er Sara, som nu kom,
Och dett er Asarias from.
O, Gud vere loffuett thill euig tid,
Oss i vor alderdom er saa blid!

Tobias senior denuo amplectitur Saram.

O kiere Sara, ieg ynder dig vel,
Du skalt aff oss skee ingen vskel.
Din fader er min synderlig ven,
Och wi tu vare lige som en,
Och du skalt dett altid att nyde,
Huad nu er giort, skalt du ey fortryde.

Ad Asariam.

O Asarias, aff adel kiøn,
Du maa vel vere Ananiæ søn;

O, huad du haffuer ansict mild!
Mig tyckes, dett skinner som en ild.

Tobias pater ad filium.

Tobias, min søn, som ieg forstod,
Hand haffuer dig verett stolbroder god;
Hur skall wi hannem nu tacke aff
For sin trofast staalbroderskaff?

Tobias filius.

Noget haffuer ieg eder fortald,
Hur all min lycke var i hans vold,
Men ieg kand icke sige det alt,
Hur hand stod bi, der det ret gialt.
Ieg haffuer fanget en rig med gifft,
Dett vill ieg med hannem lige skifft.
Ieg haaber, hand tager med oss til tack,
Vi ville med hannem der om snack.

Ad Asariam.

Kiere Asaria, god och glad,
En ting ieg gierne ombadt:
Lyster dig icke hos oss att bliffue
Ald den stund wi ere i liffue?
Huad her er, skall vere ditt,
Intett wformeent, mit dit[1]) oc dit mit.

Asarias.

Ney, Tobia, ieg icke kandt,
Men ieg vill till mitt fæderne land.

---

[1]) Hdskr. har: did.

Tobias filius.

Da beder ieg dig ydmygeligh,
Och dett schall vere wrygelig:
Halfft mitt medgifft, lidett och stort,
Det schalt du haffue med dig bort.

Raphaël.

Her staar Tobias, din fader god,
Och du, Tobias, for min fod,
Kommer i och saa, Anne, hid,
Sara, kom och hør med flid!
Nu vill ieg eder alting obenbare
Och eder sagen rett forklare:
I biude mig en æreskenck stor,
Som i burde vist att tackes for,
Men ieg vill her aff intett haffue,
Tacker gud for sin naade och gaffue
Och siger det for alle mand,
Att gud kand prises y alle land.
Det skall i vide om en christen bøn,
Naar mand den aluorlig giør y løn,
Aff fastende hierte, i en sand tro,
Att hun er bedre end mange bo,
End ligginde fæ, sølff och guld,
I nød er det en tilfluct huld,
I døden kand hun hielpe oc redde
Och renser vist aff synden lede.
Hun kand forhuerffue miskund oc naade,
Liffuet och det euige gode.
Men de, som sig slemmelig skicke,
Deris egen siel de til døde sticke.

Nu siger ieg eder dett klart och runt:
Der du, Tobia, aff hiertens grund
Bad med grad oc haffde stor møde
Med de arm løder, som laa døde,
Dennem hos dig skiult att haffue,
Siden om natten att lade begraffue,
Da førde ieg din bøn for gud
Och var dig itt trolig bud.
Och fordj du teckedis gud,
Saa skalt du staa bedrøffuelse vd;
At hand dig kunde rettelig øffue,
Med blindhed vilde hand dig prøffue.
Men nu vilde gud mig vdsende,
Att ieg dig raad skulde kiende,
Och ieg schulle Saram giøre quit
For den spott oc iammer, hende er skeet
Aff denne grumme helffuedis hund,
Som hende bedrøffuet saa mangen stund.

Interulam conditam sub toga succinctam demittit, toga decidente gladium stringit, vaginam abijciens.

Thi ieg er Raphaël offuerengel stor,
Som tiener gud i høyeste chor.

Procidunt in genua simul Tobias vterque mater & nurus.

En aff de siu, som aabenbar
Staar for gudz ansict hellig oc klar.

Procidunt in faciem.

Nu bliffue offuer eder herrens fred!
I skulle icke forskreckes her ved.

Discite iustitiam moniti,
Vos valete & canite!
Farer vel alle samen, det giffue gud, amen!

Surgunt & canunt Saphicum aliquod 4 vocum; interea omnes personæ prodeunt & suum locum capiunt ac ordinem seruant procedendo et stando, Epilogo sc. loquente.

Her effter bleff indførtt trende dantz:
1. Pygmer dantz.
2. Rytter dantz.
3. Daare dantz.[1])

Epilogus.

Tack haffue i, haff tack oc ære,
I ville saa lenge tilstede vere
Och flittlig høre och venlig see
Bode spill och dantz, vi lode her tee.
Dett er io ingen abegant,
Skempt och aluor er her iblant,
Nu slaar wi noget gæcken løss,
Nu skurrer wi och giører it røss,
Nu ere wi fromme, nu ere wi bøss;
Ti spillet giffuer saadant art,
Som i nu saa med løstig fart.
Tobiæ spill haffuer sin fruct,
Det i saa med ære och tuct:

[1]) Det var vel rimeligst, at disse Dandse først blev opførte, efter at Epilogen var fremsagt (jvfr. den forudgaaende Sceneanvisning). Paa den anden Side synes Epilogen selv at pege hen paa, at de blev opførte før.

I. Først lære i att frycte gud
Och med all flijd att holde hans bud,
II. Taalmodig att bære hans riis
Och lade kaarsett giøre eder wiiss
Och tage det aff hans milde haand,
Som hand det giffuer quinde oc mand;
III. Och holde haart ved troe och haab
Mod Satans fristelse och verdens raab,
IIII. Och bede gud om hielp och trøst
I all modgang oc alschens brøst.
Ti bønen er en herlig feier,
Som i all modgang giffuer seier.
V. Gud er bønrig, mectig och god
For alle dem, hannem falder til fod,
For dem, som verden ganger imod;
VI. Hand giffuer raad, hand styrer daad,
Ville i ickun lade hannem raad.
VII. Sin engel sende hand, rasch paa been,
Gudz børn att vocte vden meen,
Att de ey støde fod paa steen.
VIII. Kaarsett er møgett tung at bære,
Wi dog icke det vndvere.
Gud bærer med, hand giffuer taal,
Paa kaarsett setter hand itt maal.
IX. Ecteskab holder gud y ære,
Der vill hand sielff allene regære,
Hand samler sine i seng och leye,
Hand giffuer sine arff och eye,
Hand giffuer sine raad och løcke
Och det hanterer effter sin tycke.

X. Sathan maa icke røre itt haar
Ey heller komme i den gaard
Att giøre nogen skade och meen
Hoss dennem, som leffue y ecteskab reen,
I herrens fryct, med gud och ære,
Gud vill deris beskermer vere.
XI.[1]) Gud slaaer ihiel, hand giffuer liff,
Hand giffuer freden effter kiff,
Hand fører i bedrøffuelsen
Och hielper sine derfra igen.
XII. Sathan er dem en skadelig gest,
Dem plager hand och quæler mest,
De, som sig øffue i vrenhedt,
I horreri och vellyst leed.
Staar derfor fast
Imod den gast,
Thi hand er oss en brølinde løffue,
Sin mact vill hand paa dennem prøffue,
Som samles tillhobe i ecteskabs stat,
Och tracter effter dennem dag oc nat.
Men gud vill vere værn oc styrcke
For dem, som hannem rettelig dyrcke.
Ia, gud vere oss miskundig oc blid,
Hannem befaler ieg ether altid!

Floriger suos inuitans.

Welgiortt bør vist baade ære oc løn,
Vtack er slem, giffuer ond støn;
Diss bør mig ether att tacke smuct
For eders spill och erlig tuct.

[1]) Haandskriftet har: X og derefter igjen: XI.

Scholemester, hører och medbrødre alle,
Erlig ieg eder och hederlig kalde,
I haffuer i dag giort eders beste,
I afften skulle i vere min' geste,
Att ede med mig en ringe salat,
I lader mig icke bliffue forlatt.

Mimus.

Ieg kommer vel for uden bøn,
I buggen tager ieg min løn:
Tydsk øll och vin,
Den beste fra Rhin;
Ieg dricker icke Wiborg skald,
Det er imod mit embed oc kald.
Her medt m:[1]) guter natt!
Huem kand snarest faa kanden fatt?

τέλος.

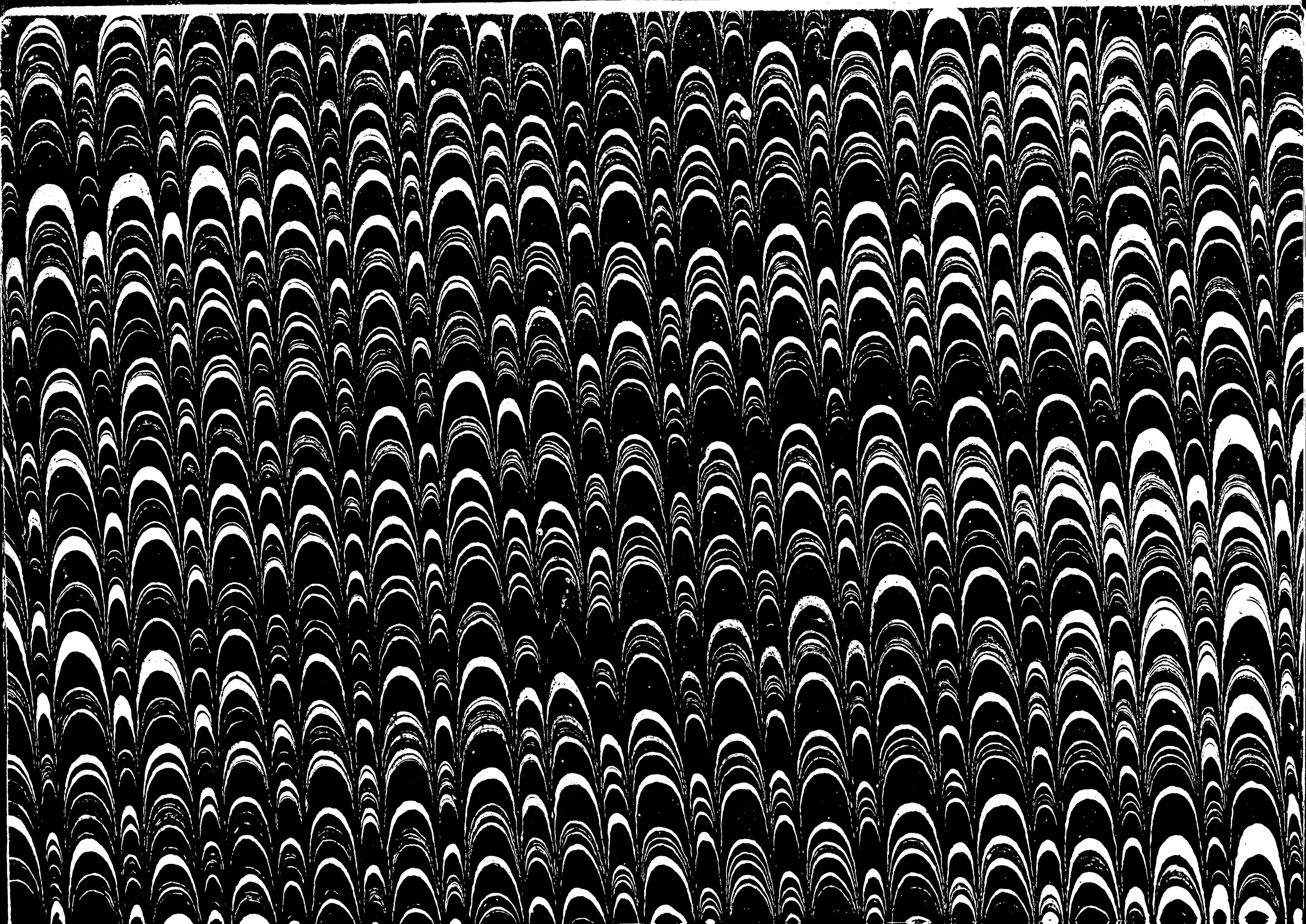
[1]) D. e. tusinde. I Nyerup og Rahbek's Bidrag til den danske Digtek. Hist. II. 144, gjengives Tegnet som et Ord: mi.